

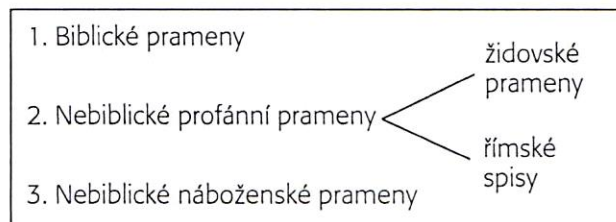
III. KAPITOLA PŮSOBNÍ JEŽÍŠE Z NAZARETU

V této kapitole se budeme zabývat ústřední postavou Nového zákona, osobou Ježíše Nazaretského. Novozákonní spisy nám nikde nepodávají žádný Ježíšův „portrét“ nebo „psychogram“. Krok za krokem se tedy pokusme dospět ke konkrétnímu obrazu Ježíšovy osobnosti.

1 Otázka historičnosti Ježíše z Nazaretu

Prameny týkající se Ježíše z Nazaretu

Historické podklady o Ježíšově osobě můžeme rozdělit do tří skupin:

► *Biblické prameny* představuje Nový zákon. Pokud je tématem novozákonního písemnictví výklad kristovské události, lze je v jeho celistvosti chápat jako pramenný materiál k otázce Ježíšovy existence. Novozákonní spisy jsou nejobsáhlejšími a nejpodrobnějšími podklady pro poznání Ježíšova příběhu. Ve zvláštní míře to platí o čtyřech evangeliích, která vykládají Ježíšovo působení. V novozákonních dopisech přichází ke slovu Ježíšova osoba zpod zorného úhlu jeho dějinného působení. Přibereme-li novozákonní spisy, zvláště evangelia, jako prameny, dávající odpověď na otázku Ježíšova příběhu, musíme mít ovšem obzvlášť na paměti jejich literární specifičnost i záměr jejich výpovědí (srv. k tomu výše → I.1.).

Evangelia nejsou žádnými Ježíšovými životopisy; autoři podávají zvěst o Ježíšovi a jeho poselství. Proto evangelisté nepíší žádný „Život Ježíšův“, nýbrž z jejich pohledu co možná nejpřesvědčivější výklad o Ježíšově osobě a o jeho působení. Jestliže klademe těmto spisům dějepisné otázky, musíme mít současně na paměti tuto skutečnost. K ní je třeba přičíst specifickou zvláštnost evangelijního líčení Ježíše a obezřele ji jako redakční zpracování evangelistovo odlišit od historického jádra tradice. Je v povaze věci, že se tak musí dít s pečlivostí a zdrženlivostí (srv. přesněji k tomu níže → VII.). Evangelisté nepopisují a nedefinují Ježíšovu osobu. Chtěli-li říci o Ježíšovi něco určitého, dělají to svým způsobem: líčí příslušnou epizodu:

Aby ozřejmili, že Ježíš byl nekompromisní tam, kde šlo o zpřítomnění Boží dobroty a lásky, vypravují evangelisté, jak Ježíš stoloval spolu s celníky a hříšníky (srv. Mk 2, 13–17 par) nebo jak uzdravoval v sobotu (srv. Mk 3,1–6 par; L 13,10–17 atd.). V takových epizodách může příslušné Ježíšovo slovo zaujmout rozhodující postavení: srv. např. Mk 2,17; 3,4; L 13,15–16. Často se to, oč Ježíšovi jde, uchovává v paměti tradováním podobenství, která vypravoval (srv. např. L 15,3–7.8–10.11–32 zpod zorného úhlu úvodu L 15,1–2).

Chceme-li se tedy z textů novozákonního Písma dovědět něco konkrétního o Ježíšově osobě, musíme číst příběhy, epizody a vyprávění i tradovaná Ježíšova slova. O Ježíšově osobě se tak dovidáme ze způsobu jejich líčení, výběru a uskupení textů.

☛ ÚLOHY:

- Pokuste se sami na základě citlivě vnímané četby Nového zákona, zvláště evangelií, o charakteristiku Ježíšovy osoby. Spojte to s následujícími otázkami: Kdo byl Ježíš? – Jaké měl vlastnosti? – Jak se choval? Poznámenejte si své dojmy: Ježíš byl... Zaznamenejte si také biblické texty, odpovídající vašemu popisu.
- Přečtěte si z konstituce Dei Verbum čl. 19 a uveďte tento text do vztahu k tomu, co bylo řečeno.

► Jediným profánním židovským spisem, poukazujícím na existenci Ježíše z Nazaretu, je dílo Flavia Josepha.

Josephus, původním jménem *Jóséf ben Mattatjáh* se narodil r. 37/38 v Jeruzalémě a zemřel asi roku 105 po Kr. Na počátku židovské války r. 66 po Kr. zaujímá nejprve postavení vůdce židovských oddílů v Galileji. 67 po Kr. přebíhá k oddílům budoucího římského císaře Vespasiana, neboť v něm spatřuje naplnění židovských očekávání. 69 po Kr. se stává Vespasianovým propuštěncem; zůstává na římském dvoře a přijímá rodové jméno Flavius. Po roce 70 po Kr. píše v Římě různá díla, mezi nimi jako své nejvýznamnější spisy obsáhla pojednání o „Židovských starožitnostech“ (*Antiquitates Iudaicae*) a o „Židovské válce“ (*De Bello Iudaico*).

„Ananos pokládal příležitost za příznivou, protože Festus zemřel, a Albinus byl ještě na cestě. Svolal zasedání soudu (vele rady) a dal mu předvést bratra Ježíše, tak zvaného Pomazaného (Krista), Jakuba a některé jiné. Žaloba zněla: přestupování Zákona. Dal je odvést k ukamenování.“ (Starožitnosti XX 200)

Festus zemřel 62 po Kr.; k jeho osobě srv. Sk 24,27; 25–26. Ananos ze skupiny saduceů byl v té době veleknězem. Ježíš, řečený Kristus, byl v oné době v židovství zřejmě známý. Josephus o něm mluví velmi zběžně. Z poznámky o procesu nado vyplývá, že Ježíšovi přívrženci nebyli umlčeni. Kriticky lze z této pasáže odvodit přinejmenším jedno neklamně svědectví o existenci Ježíše z Nazaretu.

Pro úplnost je třeba uvést ještě další text. Následující oddíl ze stejného spisu Josephova nese zřetelné stopy křesťanského přepracování. Pro svůj vyznavačský styl bývá označován jako „*Testimonium Flavianum*“ (Svědectví Flaviovo). Pozdější křesťanské doplňky jsou v závorkách:

„V té době žil moudrý člověk Ježíš, [ačli se má nazývat člověkem,] neboť koná zázračné činy, byl učitelem lidí, kteří s radostí přijímali pravdu a získal mnoho Židů a mnoho lidí z Řeků; [toto byl Kristus.] A když ho na udání našich předáků odsoudil Pilát k ukřižování, neopustili ho, kdo ho dříve milovali; [ukázal se jim třetího dne opět živ, když Boží proroci o něm předpověděli toto i mnoho jiných podivuhodných věcí.] A až doposud trvá společenství křesťanů nazvaných podle jeho jména.“ (Starožitnosti XVIII 63–64)

► O Ježíšovi z Nazaretu, resp. o hnutí křesťanek a křesťanů, které vyvolal, se ve svých dílech zmiňují další římsští spisovatelé:

Suetonius: „Židy vypudil z Říma, protože tam z podněcování Chrestova vytrvale tropili nepokoje.“ (*Vita Claudii XXV 4*)

Suetonius žil mezi 75 a 150 po Kr. Jeho poznámka se vztahuje na edikt z r. 49/50, týkající se Židů, který je zde nesprávně zúžen na židokřesťany (srv. k tomu též Sk 18,2). Stejně mylný je předpoklad bezprostřední souvislosti s Ježíšem (*Christus* – *Chrestus*). Z tohoto úseku Suetoniova textu je možno vyvodit to, že označení „*Chrestus*“ jako jméno z židovsko/židokřesťanského milieu bylo v Římě známé.

„Proti křesťanům, sektě, která se oddala nové, obecně nebezpečné pověře, se zakročilo trestem smrti.“ (Sueton. Nero 16)

Z hodnocení křesťanského společenství jako „obecně nebezpečné“ sekty je možno usuzovat na jeho známost i na jeho živost. Pokud jde o Ježíšovu osobu, můžeme si znovu všimnout, že pojmenování „křesťané“, odvozené z titulu „*Kristus*“, bylo známé.

Tacitus: „Žádné lidské úsilí, žádné panovníkovy dary, žádné obřadné usmířování bohů, nic nerozptýlilo podezření, že hořelo na rozkaz. Aby tedy potlačil tuto pověst nastrčil Nero jako viníky a potrestal nejvybranějšími tresty ty jež lid pro neřestný život nenáviděl a nazýval „křesťany“ (*chrestiani*). Toto jméno nosili kvůli Chrestovi. Ten byl za vlády Tiberiovy popraven prokurátorem Pontiem Pilátem. Pro tu chvíli byla zhoubná pověra potlačena. Ale opět propukla, nejen v Judeji, místu, kde toto zlo vzniklo, nýbrž i v Římě, kam se odevšad stéká vše ohavné a hanebné a nachází tu přívržence.“ (*Tacitus, Ann. XV 44*)

Tacitus žil mezi 55 a 120 po Kr. Anály sepsal mezi 110 a 120 po Kr. Citovaná zpráva se týká Neronova pronásledování křesťanů po požáru Říma r. 64 po Kr. Vedle poukazu na Chresta jako původce křesťanství mluví Tacitus o Ježíšově násilné smrti za Pontia Piláta a jmenuje i zemi, kde zvěstování Ježíše vzniklo (Judea v širším smyslu). Ostré odsouzení křesťanů upozorňuje na jejich význam (a nekonformitu) v životě města Říma. Poukazem na Ježíšovu smrt za času Pontia Piláta podává Tacitus jediné historicko-biografické datum Ježíšova života, které lze doložit z profánních pramenů.

Z korespondence Plinia ml. se traduje delší psaní císaři Trajanovi (Ep. ad Traian: Ep X 96). Plinius ml. žil od 61 do 114 po Kr. Od 110 po Kr. byl místodržitelem v Bithynii. 112 po Kr. napsal jmenovaný dopis. Plinius v něm líčí svůj (umírněný) postup proti křesťanům. Vedle zprávy o procesním řízení se zmiňuje také o shromažďovací praxi křesťanů „pravidelně v určité den před úsvitem“. Trajanova odpověď vyjadřuje císařovo srozumění s takto vykonávanou soudní praxí.

Pozdější text církevního spisovatele Eusebia z Cesareje můžeme číst jako komentář k uvedeným textům. Eusebius byl biskupem v Cesareji; zemřel 339 po Kr. Jeho Církevní dějiny (Historia ecclesiastica) obsahují cenné citáty a rozsáhlé statě o životě církve v prvních staletích.

„Ve zmíněné době [Domitianově] vyzářovalo naše učení vřy již tak daleko, že dokonce spisovatelé, kteří byli naši věci vzdáleni, bez rozpaků vyprávěli ve svých dějepisných dílech o pronásledování a mučednictví [křesťanů]. Udávají i přesné datum; vypravují totiž, že v 15. roce vlády Domitianovy (95 po Kr.) byla vedle mnoha jiných pro své příznání [ke Kristu] poslána do vyhnanství na ostrov Pontia také Flavia Domitilla, dcera sestry Flavia Clemense, který byl tehdy jedním z římských konzulů.“ (Hist. Eccl. III 18,4; srv. k tomu též Dio Cassius, Hist Rom LXVII 14,1)

Pohled do jmenovaných nebiblických profánních pramenů odkrývá tyto výpovědi o Ježíšovi z Nazaretu:

- ▶ Historickou existenci Ježíšovu je třeba pokládat za jistou.
- ▶ Ježíš umřel násilnou smrtí na římský příkaz.
- ▶ Jeho činnost započala v Judeji. Po jeho smrti se jeho stoupenci rozšířili z Judeje až do Říma.
- ▶ Po Ježíšově smrti tu zůstalo náboženské společenství; bylo popisováno jako živé a hodnoceno jako sekta.

Za pozornost a úvahu stojí vzhledem k těmto textům i to, o čem se tu nevypovídá: nedostáváme tu žádné informace o jednotlivostech z Ježíšova života. Právě tak chybějí údaje o Ježíšově učení a o působení křesťanských obcí. V těchto oblastech jsme odkázáni především na novozákonní spisy jako na prameny.

- ▶ Křesťanské apokryfní spisy můžeme zařadit jako **nebiblické náboženské prameny**. „Apokryf“ je souhrnné

označení náboženských spisů židovství a raného křesťanství, které nebyly pojaty do seznamu svatého Písma (srv. výše → II.1.). Jejich pojmenování (*apokryfon* – skryté, tajné) se vztahuje na jejich nejasný původ (tak Ireneus ve svém spisu *Adversus Haereses* I 20 1, i Tertullian, *De pudicitia* 10,12, oba na sklonku 2. stol. po Kr.) a vystihuje praxi náboženských a filosofických skupin, které držely své spisy v tajnosti před veřejností. Pokud jde o obsah, podávají apokryfy, které vznikaly po několik staletí, ponejvíce podrobná a o příkrasý rozšířená nová znění starších biblických spisů.

Apokryfy můžeme v omezené míře přibrat jako prameny. Pro tyto texty je charakteristická záliba v zázračném detailu i tendence posunout jednotlivé osoby přehnaným způsobem do popředí vypravování. Právě tím se zvláště liší od novozákonních spisů. Neboť novozákonní autoři nepiší přece v prvé řadě o apoštolech a ostatních zvěstovatelích, nýbrž o zvěstování Ježíšova poselství. Tomuto záměru se podřizují všechny ostatní zájmy. Protože apokryfy namnoze jen napodobují starší texty, je jejich historická věrohodnost malá. To platí zejména i tam, kde tradují svá vlastní příkrášení a zázračné epizody. Pro historické bádání mohou však mít svou cenu v tom, že ukazují, resp. dokládají frekvenci, rozvětvenost a význam některé biblické tradice. V takových případech můžeme z apokryfních spisů odvodit dodatečný argument.

Zvláštnost apokryfních spisů si ozřejmíme na dvou příkladech:

„Jednoho dne vzala Maria vědro a šla nabrat vodu a najednou uslyšela hlas: ‚Buď zdráva, ty již dal Pán svou milost. Pán je s tebou a dostalo se ti požehnání.‘ A ona se rozhlížela doprava i doleva, odkud je ten hlas. Celá vylekaná odešla domů, postavila vědro, vzala šarlat a tkala. A vtom se naproti ní objevil anděl a řekl jí: ‚Neboj se, Maria. Našla jsi milost v očích Pána všeho a počneš z jeho slova.‘ Když to slyšela, zarazila se a řekla: ‚Copak počnu působením živého Boha a porodím jako rodí každá žena?‘ A anděl Páně řekl: ‚Ne, Maria. Síla Páně tě zahálí jako stín, a tak se svatému dítěti, které porodíš, bude říkat Syn Boha na výsostech. *Dáš mu jméno Ježíš, protože on přinese svému lidu záchranu a zbaví jej hříchu.*‘ A Maria řekla: ‚*Stojím před tváří Pána jako jeho služka. Ať se mi stane to, co on říká.*“

(Protoevangelium Jakubovo XI)

☛ ÚLOHY:

Podtrhněte ty věty, větné části a slova, které jsou vám známé z biblického textu. Jaké rozdíly a zvláštnosti apokryfního textu jsou vám nápadné? Je-li to nutné, přihlédněte k L 1,26–38 jako k biblickému základu.

„Toto učinil náš Pán Ježíš Kristus, kterého Josef a Maria, jeho matka, dali tam, kde se měl naučit pismo. A ten, který ho učil, mu řekl, když ho učil: Řekni: Alfa! On odpověděl a řekl mu: Řekni ty mi nejprve, co je beta! A ... opravdu ... skutečný čin, který byl učiněn.“ (Epistula Apostolorum 4)

☛ ÚLOHA:

Přemýšlejte, co chce tato epizoda o Ježíšovi říci. Jaký obraz Ježíše podává tento text?

Průzkum pramenného materiálu v přehledu tedy ukazuje, jak se při otázce Ježíšovy osoby a jeho díla musíme držet především spisů Nového zákona.

Evangelijní literatura a historická zpráva

V tomto oddíle se ještě jednou vrátíme – z poněkud vymezenějšího zorného úhlu – k započatým úvahám o historicitě Písma. Na dvou příkladech si nyní ukážeme zvláštnost evangelií jako zvěstných textů.

Prehistorie Mt 1–2; L 1–2

Již z prvního, jen zběžného pohledu na počátek jak Matoušova, tak Lukášova evangelia je zřejmé, že oba evangelisté píší sice o počátku a původu Ježíše z Nazareta, ale že to dělají rozdílným způsobem. Četba těchto oddílů také ukazuje, že se nešíří o Ježíšově dětství, nýbrž se předně zaměřují na pozadí jeho narození, resp. dobou před narozením a bezprostředně po něm. Proto se také pro tyto oddíly nehodí souhrnné označení „příběhy Ježíšova dětství“. Aby to odpovídalo jak obsahu těchto textů, tak i úmyslu jejich autorů, měli bychom tyto příběhy nazývat spíše „prehistorií“.

L 2,41–52 ovšem předkládá epizodu z tzv. dětství. Přesněji vzato, ani tady není však označení „dětství“ výstižné (viz k tomu níže str. 155n). Proto je také třeba tuto textovou jednotku rozvážit odděleně, s ohledem na její funkci a postavení.

Naším cílem na tomto místě nemůže být přesný výklad matoušovské a lukášovské prehistorie. Jde spíše o to, abychom vzali v úvahu literární zvláštnost a záměr výpovědi, který se s těmito oddíly pojí. Abychom onu zvláštnost a tento záměr dokázali rozpoznat, musí naše pozornost platit jak celkové strukturu, tak i sledu jednotlivých jednotek vyprávění.

☛ ÚLOHY:

■ Dříve než budete číst dál, otevřete si Nový zákon u Mt 1, 1. Poznamenejte si na list papíru sled textových jednotek (třeba s nadpisy a vymezením podle Ekumenického překladu) až po Mt 2,23 a spojte s tím pokaždé vlastní krátkou charakteristiku obsahu textu.

■ Rozvažujte, jaký úmysl sledoval autor výběrem a řazením textových oddílů.

■ Najdete v jednotlivých jednotkách náznaky, které mohou posílit nebo doložit vaše úvahy o autorově úmyslu? Poznamenejte si i ty nebo podtrhněte příslušné věty (větné části) v biblickém textu.

Příklad: Mt 1,1–2,23

● Mt 1,1–17 Ježíšův rodokmen

Mt 1,1: Dvojitá zpětná vazba Ježíšova původu: na Davida a na Abrahama. Rodokmen proto začíná u Abrahama a přikládá se zvláštní význam vazbě na dům Davidův. Vysvětlení v Mt 1,17 ukazuje, že autor měl toto zvlášť na zřeteli. Také poukaz na čtrnáct generací, který se v tomto verši třikrát objevuje, odkazuje v poslední se zvláštní intenzitou na Davida.

$$14 = 2 \times 7$$

tj. dvakrát

$$3 \times 14 = \text{trojmo } 2 \times 7$$

číslo dokonalosti

tj. číslo dokonalosti
ve zvláštní plnosti

Dále je třeba vzít v úvahu, že v hebrejštině měly souhlásky také číselnou hodnotu a že číselná symbolika hrála v židovství zvláštní roli. Zpod tohoto zorného úhlu můžeme vidět i jméno David:

David, hebrejsky דָּוִד

ד – číselná hodnota 4

ו – číselná hodnota 6

ד – číselná hodnota 4

Číselná hodnota jména David je tedy 14.

V rodokmenu působí nápadně zmínka o čtyřech ženách: Tamar (Mt 1,3); Rachab (Mt 1,5); Rút (Mt 1,5); žena Uriášova (Mt 1,6). Všechny zaujímají ve starozákonní tradici zvláštní místo; současně je jim společné to, že svým původem nebo chováním vystoupily z rámce konvence: Rachab a Rút byly pohanky; Tamar a žena Uriášova platily za hříšnice.

● Mt 1,18–25 O narození Ježíšově

Tento oddíl nám o samotném narození říká vlastně velmi málo. Spíše se zabývá dobou před ním. Vypravování má na zřeteli nesrovnalost v rodokmenu, kde Ježíšův původ není doveden k otci, nýbrž k matce (srv. Mt 1,16). Aby to odůvodnil, vypravuje evangelista o andělském zjevení a cituje slovo ze Starého zákona (Iz 7,14). V Josefovi se setkáváme s mužem, který jedná podle Božího příkazu a odsune stranou své vlastní úmysly (srv. Mt 1,19 s 1,24). O době a místě narození a o okolnostech, které je provázely, se nemluví. Mt 1,25 se zmiňuje toliko o holém faktu narození: To, co zvěstoval anděl, se uskutečnilo.

● Mt 2,1–12 Klanění mágů

Teprve v tomto vyprávění se dovídáme, kde se Ježíš narodil: v Betlémě. Všimněme si, že se o něm autor zmiňuje v úvodní vedlejší větě, tedy mu sotva příkládá váhu. Výpověď mu slouží k tomu, aby vedl dále své vyprávění, i jako pozadí pro další, ve vyprávění ústřední poukaz na starozákonní Písmo (Mi 5,1.3), které se nyní plní. Vyprávění zdůrazňuje, že nikoliv židovský král či židovský lid, nýbrž cizinci pochopili kým je Dítě a jeho královskou důstojnost. (Královský charakter darů, které mágové Dítěti přinesli, nechce ukázat na dárce, nýbrž charakterizovat Dítě jako Dítě královské).

● Mt 2,13–15 Útěk do Egypta

Dosud blíže neodůvodněný pokyn mágům, aby změnil trasu své zpáteční cesty (Mt 2,12), zdůvodňuje v tomto krátkém vyprávění slovo andělovo

(Mt 2,13). Opět vystupuje Josef jako někdo, kdo ihned splní Boží příkaz (Mt 2,13), a znovu vykládá evangelista tento příběh zpod zorného úhlu starozákonní profétie (Oz 11,1).

● Mt 2,16–18 Povraždění betlémských dětí

To, co naznačuje Mt 2,12 a ohlašuje Mt 2,13 se skutečně stane. Tím zřetelněji čtenář poznává, že Bůh jednal na ochranu Dítěte. Nadto tento oddíl ukazuje smrtelný odpor židovského krále proti možnému mesiášskému nápadníkovi trůnu (srv. Mt 2,3).

● Mt 2,19–23 Návrat z Egypta

Vypravování je především nutnou konsekvencí po 2,13–15. Bůh znovu určuje to, co se děje, a Josef vykonává Boží pokyny. Evangelista tím zároveň vytváří základ pro další vypravování o Ježíšově působení v Galileji (srv. Mt 3,13 a Mt 4,12nn).

Z této kurzorické četby můžeme vyvodit různé závěry o evangelistově úmyslu:

► Jednotlivá vypravování jsou mezi sebou navzájem spjata věcnými vysvětlivkami nebo obsahovými návaznostmi. Zčásti jsou vypravování na tyto návaznosti odkázána do té míry, že by nebyla bez předcházející textové jednotky srozumitelná. (To platí zvláště o spojení Mt 2,13–15.16–18.19–23.) Přínejmenším ve své stávající literární podobě jsou tato vypravování ve vzájemném vztahu.

Začátek vypravování o narození: „Narození Ježíšovo se událo takto: ...“ (Mt 1,18) zní v této formulaci jako vysvětlení. Tento charakter textu, naznačený v úvodním verši, zůstává zachován v celé textové jednotce.

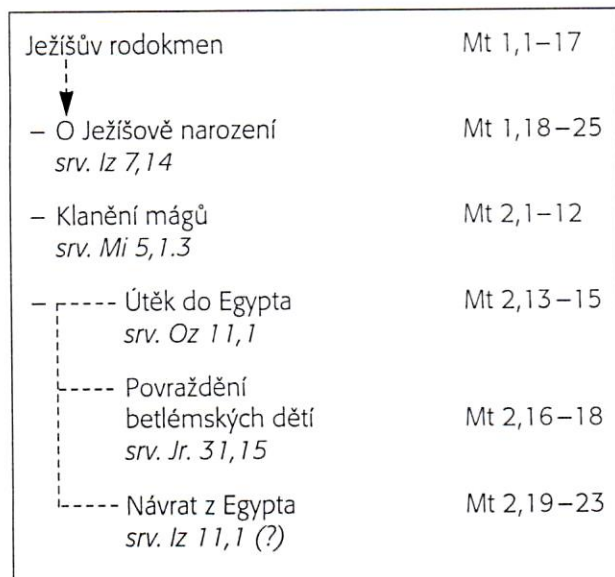
► Konstatování skutečností a faktů nestojí v popředí autorova zájmu.

► V postavě anděla se setkáváme s Božím zásahem ve prospěch Dítěte. Od samého začátku je pod zvláštní ochranou (srv. Mt 1,20; 2,13.19–20; věcně také Mt 2,12.22).

► Okolnosti narození i následující epizody dává autor do souvislosti se starozákonním zvěstováním. (Již) na počátku Ježíšova života se naplňuje Písmo.

► V péči o Dítě a v poslušnosti vůči Bohu nám evangelista dává za příklad Josefa. Josef je vzorem ve víře, jedná bezodkladně a poslouchá Boží příkazy.

Struktura matoušovské prehistorie zprostředkuje tedy již dalekosáhlý vhled do autorova záměru. Textovou souvislost můžeme znázornit schematicky takto:

☛ ÚLOHY:

■ Než budete číst dál, otevřete si Nový zákon u L 1,5. Poznamenejte si na listu papíru sled textových jednotek (třeba s nadpisky a vymezením podle Vašeho vydání překladu) až k L 2,40 a spojte s tím pokaždé vlastní krátkou charakteristiku obsahu textu. Uvažujte i zde, jaký záměr autor sledoval svým výběrem a především způsobem podání a řazením textových jednotek.

■ Najdete biblická místa, která mohou podpořit nebo doložit vaše úvahy? Poznamenejte si je nebo podtrhněte příslušné věty (včetně části) v biblickém textu.

Příklad: L 1,5–2,40

● L 1,5–25 Oznámení o narození Jana Křtitele

Evangelista začíná své vyprávění epizodou o oznámení Křtitelova narození. Při tom není zprvu ještě patrná souvislost s příběhem Ježíšovým. Narození syna se tu oznamuje staršímu, až dosud bezdětnému

manželskému páru. Poselství přináší anděl, zvěstuje je budoucímu otci, který jako kněz koná právě službu v chrámě. Anděl vypovídá o dítěti významnou věc: bude veliké a půjde před Pánem (srv. L 1, 15,17).

Oznámením narození vyslyší Bůh modlitebné přání manželů (srv. L 1,13). Zachariášova pochybovačná otázka je proto vyložena jako nevěra. Z tohoto důvodu následuje po Božím poselství znamení trestu (L 1,20). Tím se kromě toho naznačuje, že Zachariáš přece musel na základě své znalosti starozákonního Písma vědět o tom, že Bůh může jednat tímto způsobem (srv. např. Gn 18,10–15; 1S 1,1–20).

● L 1,26–38 Oznámení o narození Ježíše

Oznámení o Ježíšově narození se neodehrává v jeruzalémském chrámě, nýbrž kdesi v Nazaretu, tedy v malém, dosud nikdy v Písmě nejmenovaném místě v Galileji. Poselství je adresováno panně, která má před svatbou. O Dítěti se tu říká něco velkého, nesmírného: Syn Nejvyššího, Svátý, Syn Boží (srv. L 1,32.35). Mariinou reakcí je úžas, otázka a souhlas.

Vyprávění je svým úvodem (L 1,26) i zvláštností znamení, které poselství doprovází (L 1,36), spojeno s předcházející textovou jednotkou. Pro narození, zde oznámené a založené na Božím působení, nenalzáme ve Starém zákoně žádné srovnatelné vzory.

● L 1,39–56 Setkání matky Janovy a matky Ježíšovy

Toto vypravování předpokládá oba předcházející oddíly. V Alžbětině setkání s Marií se plní andělovo slovo k Zachariášovi, že jeho syn „už od mateřského klína bude naplněn Duchem svatým“ (L 1,15). V řeči, vnuknuté Duchem Božím, vykládá i Alžběta ve svém pozdravu význam Dítěte, které Maria očekává: Je to její Pán (L 1,43). Tím padá světlo i na postavení a vyvolení Mariino.

Hymnus Magnificat podává Mariinými ústy a řeči chvalozpěvu souhrnnou reflexi Božího díla spásy, darované lidem, a specifičnosti Božího jednání. Jak svým literárním druhem, tak i konkrétními formulacemi upomíná hymnus na starozákonní žalmy.

Je nápadné, že Maria – podle Lukášova líčení – opouští svou příbuznou právě před narozením Janovým: teprve po zprávě o Mariině návratu domů (L 1,56) následuje vypravování o narození Křtitelově.

● L 1,57–79 Narození Janovo

Vyprávění o Janově narození se ve své první části (L 1, 57–63) zabývá pojmenováním dítěte. Ve shodě s andělovým slovem (L 1,13) dává otec jméno; ve stejné shodě s andělovým poselstvím je od Zachariáše odňata němota (srv. L 1,20 s 1, 64). Zjištění, že se ruší znamení trestu, je přechodem ke druhé části vypravování, v jehož středu stojí úžas nad dítětem a chvalo zpěv Zachariášův: Zachariáš rozpoznává ve svém vlastním synovi počátek eschatologického, mocného vykoupění Božího (srv. L 1,68–79). Také tento hymnus, výrazně ovlivněný starozákonní mluvou a rozvažující o Božím jednání s lidmi, charakterizuje evangelista jako řeč vnuknutou Duchem Božím (srv. L 1,67).

● L 1,80 Janovo dospívání

Velmi všeobecně formulovaným veršem uzavírá evangelista vyprávění o Janovi, která předcházejí Ježíšův příběh (srv. podobné výpovědi v Gn 17,20 o Izmaelovi; Gn 21,8.20 o Izákovi a Izmaelovi; Gn 25,27 o Jákobovi a Ezauovi; Sd 13,24 o Samsonovi). Zmínkou o vystoupení na poušti autor současně přechází k líčení Křtitelova veřejného působení (L 3, 1–20).

● L 2,1–39 Vypravování o Ježíšově narození

Již z širě vypravování o Ježíšově narození můžeme poznat, že evangelista tomuto příběhu přikládá velký význam. Svě líčení nejprve podrobně uvozuje (L 2,1–3.4–5). Zmíněné sčítání lidu se konalo patrně teprve roku 6 po Kr. (srv. k tomu i Josephus, Starožitnosti XVII 13.5). Více než přesné datování staví Lukáš do popředí umístění příběhu v kontextu velkých světových dějin (srv. k tomu i L 3,1–2). Velmi stručným a zdrženlivým způsobem mluví autor o Ježíšově narození (L 2, 6–7). Výslovně označení Ježíše jako prvorozeného (L 2,7) není informací o rodinných poměrech. V návaznosti na Ex 13, 12; 34,19 se tím myslí na zvláštní postavení dítěte: jako prvorozený syn je zsvěcen Bohu. Autor nemluví ani o chvíli narození, ani o okolí Dítěte. Teprve pozdější výklad Mdr 18, 14–15a a Iz 1,3, vedený zřetelem na událost Ježíšova narození, došel k závěru, že se narození odehrálo v hodině půlnoční a mezi volem a oslem. Nedostatek místa pod střechou formuluje Lukáš ovšem na základě zásadních úvah (srv. k tomu L 9,58 par Mt 8,20, i srovnatelný záměr výpovědi Mt 2,3; J 1,11).

Aby vyložil vylíčenou událost narození, která sama o sobě není ještě ničím mimořádným, vypravuje autor vzápětí o zvěstování andělů pastýřům (L 2,8–14). Andělovo poselství ohlašuje narození jako příchod Mesiáše a Zachránce (L 2,11). Chvalozpěv andělů ukazuje, že se Bůh v Ježíšově narození s láskou sklonil k člověku, a tak mu daruje pokoj, což znamená v biblickém slova smyslu nezkalené společenství s Bohem. S výkladem této události ostře kontrastuje její znamení (L 2,12): kojeneček v jeslích má ozřejmit rozhodující Boží jednání s člověkem.

V následující epizodě zažijeme spolu s pastýři, kteří se vydali na cestu k jeslím (L 2,15–20), že se poselství andělů skutečně shoduje se znamením. Zvláštní světlo padá – zejména po předcházejícím příběhu o oznámení Ježíšova narození (L 1,26–38) – na ty, kdo jsou u jeslí, včetně Marie (a Josefa): pastýři jim interpretují narození Dítěte na základě znamení (srv. L 2,17–18); z toho plyne, že Lukáš nelíčí ani Marii jako vědouce, nýbrž jako věřící (srv. L 2, 19). Pastýři pokračují ve zvěstování andělů: ti, jimž bylo zvěstováno, sami nyní zvěstují. Jako dříve andělé (L 2,13n), tak nyní pastýři velebí Boha za tuto událost.

Pouze v jediném verši vypravuje evangelista o chlapcově obrízce a o tom, že mu dali jméno Ježíš (L 2,21). Spojuje to výslovně s dřívějším oznámením a příkazem anděla (srv. L 1, 31) a naznačuje tak, že se nyní skutečně naplňuje poselství přicházející od Boha.

Se zmínkou o očišťování Ježíšovy matky spojuje a interpretuje evangelista dvě epizody, které uzavírají příběhy narození (L 2,22–24.39; 2,25–35.36–38). Po stručné zmínce o obrízce se tak znovu upozorňuje na to, že se Ježíšovo narození i další průběh jeho života odehrává v kontextu okolí a rodiny, kterým vtiskla jejich podobu židovská víra. V příběhu o setkání Dítěte se Simeonem vypovídá autor znovu o Ježíšově mesiášství (srv. L 2,26 s 2,30). V prorocké vizi vykládá Simeon životní pouť i význam Dítěte a úděl jeho matky. Svědectví a zvěst Anny (L 2,38) hodnotí Lukáš tím, že ji nazývá „prorokyní“. Návrat do Nazaretu (L 2,39) odpovídá údajům, které evangelista zaznamenal v úvodu k Ježíšovu příběhu (L 1,26). Současně poukázal na

vztah mezi Ježíšovými počátky a začátkem jeho veřejného působení (srv. L 4,16–30, zvl. 4,16).

● L 2,40 Ježíšovo dospívání

Evangelista uzavírá vypravování o Ježíšovi podobně jako výklad o vývoji Janově. Srovnání textů ukazuje úplnou shodu prvních polovin veršů L 1,80a a L 2,40a. Další rozvinutí všeobecné poznámky o dospívání obou chlapců je však diferencováno: Ježíšova moudrost přichází ke slovu bezprostředně v následujícím textu (srv. L 2,41–52, zvl. 2, 47); jeho obdaření milostí obdivují při jeho vystoupení v Nazaretu (srv. L 4,22). O jeho obdaření Duchem, o kterém se tu (na rozdíl od Jana Křtitele!) nemluví, se evangelista rozhovoří ve vlastním vypravování (srv. L 3,21n; dále L 4,18).

Sumární verš o Ježíšově vyrůstání propůjčuje textovým jednotkám o prehistorii otevřenou perspektivu. Touto poznámkou vyhlíží autor za rámec počátků, dále k Ježíšovu působení. Současně znamenají tyto věty určitou cézuru: Lukáš už nebude v jednotlivých epizodách vyprávět o Ježíšově počátku, nýbrž současně s jejich uzavřením naznačuje určitý směr pohledu pro další text evangelia.

Oproti tradičnímu vymezení i obvyklému chápání není do přehledu lukášovské prehistorie zařazena epizoda o dvanáctiletém Ježíšovi v chrámě (L 2, 41–52). To vyžaduje zdůvodnění:

Po obsahové stránce je především nápadné, že tato textová jednotka není tematicky spojena s příběhem narození. Evangelista přeskočil tímto příběhem velmi dlouhé období, které uplynulo od narození. Vypravuje o pouti dvanáctiletého chlapce do chrámu. Tzn. Ježíš už není v tomto okamžiku podle židovského pojetí dítětem, nýbrž stojí na prahu dospělosti. (Neměli bychom tedy zvláště zde mluvit o „příbězích Ježíšova dětství“!)

Z postupu vyprávění v L 1,5–2,40 vyvstává nápadná paralelizace. L 1,80 i 2,40 se musí očividně číst jako závěrečné poznámky vyprávění o Janovi a Ježíšovi. Záměr paralelizace není přehledný; k příběhu o dvanáctiletém Ježíšovi v chrámě však chybí jakákoliv obdoba v líčení o dospívání Janově.

Vypravování o dvanáctiletém Ježíšovi v chrámě lze tedy chápat jako jakési resumé lukášovských prehistorií. Moment onoho jedinečně velkolepého, který tak zřetelně vystupuje do popředí ve vypravováních o Ježíšově počátku, učinil tedy autor předmětem samostatného vyprávění. Tak se tento text stává spojovacím článkem k další interpretaci Ježíšova působení. Chápe se prvků z prehistorie (srv. zvl. L 2,40 s L 2,52, i L 2,39

s L 2,51a), kreslí však již kontury Ježíšovy budoucí zvěstovatelské činnosti.

Ze zběžné, kurzorické četby textových jednotek L 1,5–2,40 můžeme i zde získat opěrné body autorova záměru:

► Vypravování o vyrůstání Ježíše a o vyrůstání Jana mají k sobě navzájem úzký vztah. Při narození obou dětí se dějí mimořádné a neočekávané věci. Evangelista však nenechává čtenáře na pochybách o tom, že při vyrůstání Ježíšově působí jedinečným způsobem Bůh.

► Aby toto podtrhl, řadí evangelista svá vypravování vždy v paralelním sledu. Při tom Ježíšův příběh překonává Janův.

► Vypravování o Janovi a o Ježíšovi zůstávají sama o sobě samostatná. Po předpovědích o narozeních se však spolu přece rozhodujícím způsobem spojují v příběhu o setkání obou matek. Alžbětinou interpretací Ježíše i Mariiným chvalozpěvem zde evangelista podává jakési meziresumé toho, co až dosud vyprávěl: Dříve než se děj příběhů o narození dále rozvine, mají čtenáři přemýšlet o dosahu toho, co bylo až dosud řečeno.

► Odtud vychází najevo důležitý znak lukášovské formy vypravování. Příběhy řadí do schematického sledu zaslíbení (L 1,5–25.26–38), které se naplňuje (L 1,57–79; 2,1–39).

► Funkcí prehistorie je úvod a příprava na následující výklad Ježíšova působení. Vysvětluje nejlépe úlohu pozdějšího Křtitele a staví jeho osobu do správného vztahu k Ježíšovi. Potom se čtenáři poselství říká již zde rozhodující slovo o Ježíšově podstatě a osobě, když texty s veškerým důrazem prohlašují: Ježíš má jedinečným a nejradikálnějším způsobem svůj původ v Bohu.

► Ve svém líčení posouvá evangelista do popředí Marii jako tu, která s niternou ochotou a v důvěře své víry spoluurčuje rozhodujícím způsobem Ježíšovo početí. Ve vyprávěních je Maria vzorem víry; jako antityp stojí proti ní Zachariáš.

Schematicky můžeme lukášovskou koncepci zobrazit takto:

Lukášův paralelismus, v němž Ježíšův příběh překonává Janův

JAN -----> JEŽÍŠ

ZASLÍBENÍ

A oznámení
o narození Janově
L 1,5–25

A' oznámení
o narození Ježíšově
L 1,26–38

meziřesumé:
setkání matek Jana a Ježíše
L 1,39–45.46–55.56

NAPLNĚNÍ

B narození Janovo
obřízka, dání jména

chvalozpěv
L 1,57–66.67–79

B' narození Ježíšovo
obřízka, dání jména,
události v chrámě
víceru chvalozpěvů
L 2,1–7.8–20.21.22–28.
29–32.33–39

C sumář:
vyrůstání chlapce L 1,80

C' sumář:
vyrůstání chlapce L 2,40

resumé/
spojovací článek k Ježíšovu poselství:
dvanáctiletý Ježíš v chrámě
L 2,41–52

kázání Křtitelovo
L 3,1–20

zvěstování Ježíšovo
L 4,14nn

Vypravování o Ježíšově křtu Mk 1,9–11 par

V evangeliích Mt, Mk a L se vypravuje o Ježíšově křtu jako o události, která bezprostředně předchází Ježíšovu veřejnému vystoupení. Již pro své postavení

dostává tedy tato textová jednotka zvláštní význam. Evangelisté se dívají nazpět na počátek Ježíšovy zvěstovatelské činnosti a kladou při tom určité důrazy.

Srovnání paralelních oddílů nám má podat přehled o záměru autorů.

Příběh Ježíšova křtu podle Matouše, Marka a Lukáše

Mt 3,13–17

¹³Tu přišel Ježíš z Galileje k Jordánu za Janem, aby se dal od něho pokřtít.

¹⁴Ale on mu bránil a říkal:

„Já bych měl být pokřtěn od tebe, a ty jdeš ke mně?“

¹⁵Ježíš mu odpověděl:

„Připusť to nyní; neboť tak je třeba, abychom naplnili všechno, co Bůh žádá.“ Tu mu Jan již nebránil.

¹⁶Když byl Ježíš pokřtěn,

hned vystoupil z vody, a hle, otevřela se nebesa a spatřil Ducha Božího, jak sestupuje jako holubice a přichází na něho.

¹⁷A z nebe promluvil hlas: „Toto je můj milovaný Syn, jehož jsem si vyvolil.“

Mk 1,9–11

⁹V těch dnech přišel Ježíš z Nazareta v Galileji

a byl v Jordánu od Jana pokřtěn.

¹⁰Vtom, jak vystupoval z vody, uviděl nebesa rozevřená a Ducha, který jako holubice sestupuje na něj.

¹¹A z nebe se ozval hlas: „Ty jsi můj milovaný Syn, tebe jsem si vyvolil.“

L 3,21–22

²¹Když se všechen lid dával křtít a když byl pokřtěn i Ježíš a modlil se,

otevřelo se nebe
²²a Duch svatý sestoupil na něj v tělesné podobě jako holubice a z nebe se ozval hlas: „Ty jsi můj milovaný Syn, tebe jsem si vyvolil.“

ÚLOHA:

Pročtěte si postupně příběh Ježíšova křtu podle evangelií Mt, Mk a L (viz výše). Všimněte si a poznamenejte si, co se vypravuje, i to, o čem se jednotliví evangelisté (ve srovnání s druhými) nezmiňují. Pokuste se vypravování rozčlenit a zaznamenejte, do kolika (a kterých) oddílů lze rozdělit každou verzi tohoto příběhu.

Pečlivé přečtení a srovnání tří různých verzí příběhu Ježíšova křtu nás znovu přivádí k otázce zvláštnosti evangelií jako zvěstných textů.

► *Mk* podává dvoudílný text. Zaznamenává nejprve Ježíšův křest, aniž v něm spatřuje nějaký problém (Mk 1,9). Potom vypravuje o zjevení, které se pojilo se

křtem (Mk 1, 10–11) a ve kterém opět vyzdvihuje dvě hlediska: sestoupení Ducha a nebeský hlas, který přiznává Ježíšovi synovství Boží.

► *Mt* vypravuje ve sledu velmi podobném markovskému textu, ale rozšiřuje první část textové jednotky v rozhodujícím bodě: Proti Ježíšovu úmyslu (srv. formulaci Mt 3,13: „Tu přišel Ježíš... za Janem, aby se dal od něho pokřtít“) vznáší Křtitel námitku, která je teologicky až příliš dobře srozumitelná. V tom se zrcadlí problém, který by matoušovská obec mohla mít s tímto vypravováním. A tak autor doplňuje tento dialog, který vyústí do důležitého Ježíšova slova (Mt 3,15): „Všecko, co Bůh žádá“, se musí stát, i když se to v prvním okamžiku nezdá být zcela srozumitelné (srv. k tomuto matoušovskému důrazu též Mt 5,20; 7,21).

Mt 3,16–17 vykládá, znovu s akcentem na dvou výpovědích, událost zjevení spojenou se křtem. Evangelista však nemluví o příslibu („Ty jsi...“), nýbrž o proklamaci: „Toto je...“ Tak dostává text se zřetelem k interpretaci Ježíšovy osoby zvláštní váhu.

► *L* shrnuje celý příběh do jedné textové jednotky. O Ježíšově křtu se zmiňuje (jen) v úvodní vedlejší větě (L 3,21); vyprávění míří zřetelně k události zjevení, ve které zaujímá ústřední místo sestoupení Ducha na Ježíše. Třetímu evangelistovi jde tedy v tomto příběhu méně o Ježíšův křest; Ježíšovo obdaření Duchem na začátku jeho veřejné činnosti je pro Lukáše rozhodující výpovědí této textové jednotky (srv. k tomu jemu vlastní formulaci L 2,40; dále zvl. L 4,1.14, pak L 4,18 srv. s 4,21).

Rozličné doby příběhu Ježíšova křtu připouštějí závěry o teologickém záměru výpovědi autorů:

Křtem se Ježíš staví do řady hříšníků; solidarizuje se tak se všemi lidmi (tak zvláště Mt). Nebeský hlas obrací pozornost k Bohu, který zde jedná. Ve svém líčení tu evangelisté navazují na starozákonní vzory (srv. Gn 22,11; dále Ex 3, 4). Křtem přijímá Ježíš Ducha Božího. To je znamením jeho zvláštního vyvolení, odkazujícím nadto k naplnění starozákonní profétie (srv. Iz 11,2; 61,1; tak zvláště L). Ve slovu z nebe (tedy slovu od Boha) se – opět v narážce na starozákonní prorocké poselství: srv. Iz 42,1 – vykládá Ježíšovo obdaření Duchem jako společenství Syna s Otcem. To se děje demonstrativně-proklamačně (tak Mt), resp. dialogicky-přípovědně (tak Mk, L). Je třeba si povšimnout, že tento poukaz na intenzivní společenství Syna s Otcem se ještě jednou objeví v příběhu o Ježíšově proměnění (srv. Mk 9,2–10 par Mt 17,1–9; L 9,28–36).

☛ ÚLOHY:

- Přečtěte si příběh o Ježíšově proměnění. Srovnajte hlas z oblaku s nebeským hlasem ve vypravování o křtu u všech synoptiků: Co je vám nápadné? Najdete vysvětlení pro rozdíly?
- (Důležitá) výpověď nebeského hlasu stojí v příběhu o křtu na začátku Ježíšova působení, tedy na významném místě. Přezkoumejte textovou souvislost příběhu o proměnění a jeho postavení v celku evangelia. Které důvody lze uvést pro fakt, že evangelisté v tomto vypra-

vování znovu tradují významnou výpověď o Ježíšově synovství?

Tato pozorování ukazují způsob, jakým evangelisté vykládají: v jádře historická událost se stává východiskem a podnětem pro teologicko-interpretaci vypravování. Líčení je stručné, chybějí přízdoby a detaily. Dění je líčeno cílevědomě, ale nelze je chápat jako protokol. Tradovaná událost se názorným způsobem interpretuje se zřetelem k adresátům.

Pokud jde o historicitu evangelií a o to, jak zacházejí s dějinnými fakty Ježíšova života a působení, můžeme po pročtení jednotlivých různých oddílů textu konstatovat toto:

Evangelistům nejde o úplný životopis Ježíše z Nazaretu. Vypravují jednotlivé epizody z Ježíšova života a působení se záměrem vysvětlit a vyložit jeho osobu. Evangelia proto můžeme chápat jako zvěstná teologizující vyprávění o dějinách.

Ve středu zájmu pisatelů stojí při tom Ježíšova osoba a jeho působení. Aby byli právi tomuto tématu, nepředkládají evangelisté spekulativní argumenty, nýbrž vyprávějí jednotlivé epizody. Kristovskou událost tedy vykládají a zvěstují vypravěčsky, nikoliv argumentativně.

Vzijme se za tím účelem do fiktivní situace: Kdybychom se mohli zeptat některého evangelisty: Kdo byl Ježíš, jaký byl, atd., odpovědi by nebyl definující popis: Ježíš byl takový a takový... Evangelista by spíše řekl: Budu ti vyprávět příběh: Ježíš jednou uviděl v synagoze nějakou pokrivenou ženu; zavolał ji k sobě a uzdravil ji. Ty, kteří ho za to kritizovali, striktně odkázal do patřičných mezí... (srv. L 13,10–17). Sám teď pochopíš, kdo Ježíš byl a jaký byl.

Tímto vypravěčským, tedy narativně ozřejmujícím způsobem vyvstává v evangeliích Ježíšův obraz. Každý z těchto „slovních obrazů“ nese také osobní rysy autorovy. Ze své vírou nesené, rozsáhlé znalosti celého Ježíšova působení podává obraz Ježíšovy osoby.

Vzhledem k výrazně historickému kladení otázek to znamená dvojí:

– Musíme si zůstat vědomi relativity takového kladení otázek vzhledem k evangelistovu záměru.

– V historické otázce musíme vždy do detailu přezkoumat, zda a jak dalece se může se způsobem vyličení pojit nějaký autorův teologizující, interpretující záměr. Z tohoto důvodu je zapotřebí prohloubené znalosti toho, oč jednotlivým autorům hlavně jde (srov. k tomu níže → VI.).

👉 ÚLOHY:

Pokuste se vyplnit dotazník údají o Ježíši z Nazaretu pro encyklopedii WHO'S WHO (viz str. 161). Mějte na zřeteli úvahy vyslovené v tomto oddíle, a vezměte si na pomoc Nový zákon.

Ježíš na pozadí své doby

Tento oddíl přináší krátký přehled dějinně-politického pozadí i sociální a náboženské situace v době Ježíšova působení.

Kristovská událost se odehrávala v určité dějinné chvíli na konkrétním „místě“ tohoto světa. Proto je nutné znovu navázat také v této souvislosti na již zmíněnou myšlenku kontextuality, tj. vztahu k situaci: Ježíšovo působení a jeho zvěstování nemají formu zcela objektivizovaného, vzhledem k prostoru a času vyvážaného poselství. Naopak: Ježíšovo poselství se obrací k lidem v Galileji a Judeji, kteří žili v těchto oblastech v 1. polovině 1. století po Kr. Proto je důležité, abychom si dovedli udělat obraz o jejich životní situaci. V následujícím probereme postupně tři hlediska, která určovala život těchto lidí.

Dějinně-politický vývoj

333 př. Kr. vítězí u Issu Alexandr Veliký nad perským králem Dariem III. Protože se Juda dobrovolně podrobuje novému panovníkovi, zůstává mu zachováno právo na samostatný náboženský život. Řecký vliv nastolený Alexandrem vede k rozvoji helénismu a přináší s sebou důležité kulturní a duchovní změny. Filosoficky reflektovaný řecký obraz světa a člověka se mísí s biblicky formovaným židovským způsobem myšlení. V této epoše se osvědčuje Tóra jako podstatný ukazatel pro uchování náboženské a kulturní

samostatnosti židovství. Po Alexandrově smrti (323 př. Kr.) připadá Juda Ptolemaiovcům. Zemi s rozsáhlou autonomií spravuje velekněz.

Neúměrná daňová břemena jsou příčinou touhy po změně vládnoucí vrchnosti. K té dochází 198 př. Kr.: Antiochos III. Syrský obsazuje Palestinu a vyhání Ptolemaiovice. Juda si zachovává relativní samostatnost. V náboženské oblasti se množí projevy rozkladu. Ty mají v neposlední řadě původ ve vlivu helénismu. Roku 175 př. Kr. je v Jeruzalémě dokonce založeno gymnázium. Jeruzalém se dalekosáhle mění v helénistické město. Antiochos IV. využije vnitřních nepokojů k tomu, aby 169 př. Kr. vydrancoval a znesvětil jeruzalémský chrám. Hned nato začíná pod pláštikem helénizace těžké náboženské pronásledování.

Zavraždění židovského odpadlíka i syrského úředníka knězem Matitjášem v Modeínu u Lyddy je signálem k ozbrojenému odporu Židů. Ve stejné době se mezi Židy věrnými Hospodinu tvoří skupina „chasidů“ (tj. zbožných), která se důrazně postaví proti zákazu náboženství, vydanému Antiochem IV. (srv. 1Mak 1,44–59). Boj proti Syřanům vede Juda, syn Matitjášův. Dostává přízvisko *makkaba* (kladivo, tj. ve smyslu „je jako kladivo“); z toho vzniká jméno Makabejský.

Roku 164 př. Kr. uzavírají Židé se Syřany kompromis: Židům je poskytnuta svoboda kultu, chrám je opět zasvěcen; syrská svrchovanost trvá. V opětovných bojích proti Syřanům padne Juda 160 př. Kr. Povstání dále řídí Jónatan, Judův bratr. Po jeho zavraždění (143 př. Kr.) se stává vůdcem lidu Šimeón; přebírá současně hodnost velekněze. Roku 140 př. Kr. je mu tento úřad dědičně potvrzen. Tim je položen základní kámen dynastie Hasmoneovců. Protože 142 př. Kr. dosáhli Hasmoneovci daňové svobody od Syřanů, vládnou nyní nezávisle nad Palestinou. („Hasmoneovci je tedy souhrnné označení pro následníky Judy Makkabejského. Etablující se dynastie pochází od kněze Matitjáše a jeho synů Judy, Jónatana a Šimeóna). Roku 134 př. Kr. je zavražděn i Šimeón. Vládu přejímá jeho syn Hyrkán.

formulář

WHO'S WHO Ježíše z Nazaretu

JMÉNO:

odkazy/citace z NZ

místo narození:

polit. oblast:

datum narození:

nábož. vyzn.:

rodiče: otec (podle zákona, k určení původu a dědictví):

původ:

povolání:

matka:

původ:

povolání:

bydliště:

vyučené povolání:

vykonávané povolání:

zvláštní výkony a zásluhy:

publikace:

významné přednášky:

den úmrtí:

místo úmrtí:

příčina úmrtí:

kritické ocenění:

Protože období vlády Hasmoneovců přináší s sebou vzrůstající přizpůsobení helénistické kultuře, sílí odpor ortodoxních židovských kruhů. Do této epochy spadá proto i vznik společenství farizeů, kumránských esejců i saduceů (viz níže). Tuto dobu poznamenávají také válečné střety, vnitřní nespokojenosti a mocenské zápasy v panovnické rodině. Když se 67 př. Kr. nemohou shodnout v otázce následnictví Aristobul II. a Hyrkán II. (oba synové r. 76 př. Kr. zemřelého Jannaje a jeho ženy Alexandry, která vládla v letech 76–67 př. Kr.), vloží se pod vlivem Antipatera, syna jednoho Jannaiova úředníka, do sporu římská moc, aby zjedнала pořádek.

Roku 63 př. Kr. obsazuje Pompeius židovské území, které zahrnovalo celou Palestinu, a zřizuje římskou provincii Sýrii. Antipater vládne v Palestině od 55 př. Kr. jako místodržící. Po jeho smrti (43 př. Kr.) je usnesením římského senátu 40 př. Kr. dosazen za krále Židů jeho syn Herodes (Veliký). Jeho vláda se vyznačuje obzvláštní přísností a krutostí. Herodes se pokouší o vyrovnání mezi ortodoxním židovstvím a helénismem. Rozšiřuje chrám a chrání diasporní židovské obce. Na druhé straně zřizuje divadla, gymnázia a lázně. Z obav o svou vládu dá usmrtit svou manželku Mariamne (Hasmoneovnu) a její syny.

Herodes umírá 4 př. Kr. Po jeho smrti je Palestina ve shodě s jeho závětí rozdělena mezi jeho zbylé syny: Filip vládne nad severním Zajordáním (4 př. Kr. až 34 po Kr.). Herodes Antipas panuje nad Galileou a Pereou (4 př. Kr. až 39 po Kr.). Ježíšův původ z Galileje je příčinou jeho setkání s tímto panovníkem. Archelaos, syn Heroda a Malthake, vládne nad Judeou, Samařskem a Idumeou (4 př. Kr. až 6 po Kr.). Pro jeho krutost (srv. v tomto smyslu i Mt 2,22) ho Římané sesadí a pošlou do vyhnanství. Místo něho přejímá vládu nad tímto územím římský místodržitel se sídlem v Cesareji. Po Coponiovi, Ambibulovi, Rufovi a Valeriovi Gratovi se stává římským prokurátorem nad Judeou-Samařskem Pontius Pilatus (26–36 po Kr.). V čase, kdy císař Augustus zřídil 6 po Kr. tuto římskou prokuraturu, je římským legátem v Sýrii Publius Sulpicius Quirinius (6–11 po Kr.; srv. k tomu L 2,1–2, též Josephus, Starožitnosti XVII 13.5; XVIII 1.1–5).

V letech 41–44 po Kr. může Agrippa I. (syn Aris-

tobula, popraveného i se svou matkou Mariamne; Sk 25–26 nazývají Agrippu také Herodem Agrippou) sjednotit ještě jednou celé židovské území pod jednou vládou. 44 po Kr. podržuje císař Claudius Palestinu bezprostřední římské správě. Tato tzv. druhá římská prokuratura trvá až do r. 67 po Kr. S ohledem na novozákonní zmínku o ní je třeba mezi místodržiteli této epochy připomenout Antonia Felixe (52–60 po Kr., srv. Sk 24) a Porcia Festa (60–62 po Kr., srv. Sk 24–26).

Při vypuknutí židovské války je Palestina r. 67 po Kr. podržena vojenskému velení Vespasianovu. Když se Vespasian 69 po Kr. stává římským císařem, přenáší vedení římského vojska na svého syna Tita. Roku 70 po Kr. je Jeruzalém obležen, město částečně zničeno, chrám úplně rozbořen. Palestina se téhož roku stává císařskou provincií pod vládou generála X. legie, který má své sídlo v Cesareji. Velerada jako politicko-náboženský úřad přestává existovat; farizeové se stahují do Jamnie (Jabne). Protože už nadále není možné konat obětní chrámový kult, navozují farizeové nové rozpomenutí na svaté Písmo jako základ židovského náboženství a zajišťují tak další existenci židovství.

Sociální situace

Oproti malé, finančně a politicky vlivné horní vrstvě stojí většina obyvatelstva, která žije v středostavovských a maloměstských poměrech. Nádeníci a žebráci tvoří zvláště ve městech početně významnou spodní vrstvu.

Horní vrstva dominuje zvláště ve městech, především v Jeruzalémě. Skládá se z úředníků a oblíbenců králových, kteří se kupí kolem dvora a vykonávají tam různé funkce. K této skupině patří i velekněží, šlechtické rodiny a velkostatkáři. Dostávají pravidelné příjmy ze svých majetků, ve zlých časech na úkor chudšího obyvatelstva. K zámožným vrstvám je třeba počítat i nájemce daní, kteří mohli na základě stávajícího celního systému vyměřovat poplatníkům sazby podle vlastního uvážení.

Střední vrstvu obyvatelstva tvoří řemeslníci, obchodníci a nižší kněžský stav. Do této skupiny patří i provozovatelé ubytoven a hospod. Příslušníci střední vrstvy mohli díky své práci a svému vlastnictví menších pozemků dosahovat pravidelného zisku; ten sice

stačil pokrýt denní potřeby, neumožňoval však již přede-
dem se zabezpečit pro čas nouze. Protože ve zlých ča-
sech strádali nejen všeobecným nedostatkem, nýbrž
také ekonomickou spekulací bohatých, byl jejich život
plný rizika.

Velká část obyvatelstva byla odkázána na nádenic-
kou práci, aby se vůbec uživila. V této oblasti byla hra-
nice mezi nádeníky a velmi početnými žebráky často
málo zřetelná. Denní mzda (zpravidla jeden denár)
stačila jen na to nejnужnější, v žádném případě však
např. ještě pro odpovídající zaopatření rodiny. Když
nebylo možno sehnat již tak nejistou pomocnou náde-
nickou práci, zbývala už jen závislost na dobrotě ostat-
ních lidí nebo cesta do totální závislosti otroctví.

Židovští otroci museli být propouštěni nejpozději
každého sedmého roku (srv. Ex 21,2); je však
otázkou, zda se tato ustanovení skutečně dodržovala.
Otroci byli společensky právě tak v opovržení jako ty
skupiny lidí, které pro své povolání nebo pro tělesnou
či duševní vadu platily za kulticky nečisté (např. celní-
ci, pastýři; malomocní, posedlí, invalidé; lidé, kteří pro
svůj způsob života byli považováni za „hříšníky“).

V židovství sice existovala v každé obci organizo-
vaná péče o chudé. Největší část obyvatelstva, zvláště
ve venkovských oblastech, přesto žila v nuzných po-
měrech.

Náboženská situace

Náboženský život (alespoň v Jeruzalémě) byl
určován chrámovým kultem. Za jeho konání odpoví-
dal velekněz. Ten stál v čele velerady (synedrium),
která vykonává jak jurisdikční, tak administrativní
úkoly v náboženské a profánní oblasti. Velerada se čle-
nila do tří oddělení: tzv. „velekněží“ (úřadující vele-
kněz, jeho náměstek, velitel chrámové stráže, někteří
další vysoce postavení kněží), starší (členové kněžské
rady i velkostatkáři), zákoníci.

V náboženském životě silně bujela pověra. Svědčí
o tom náboženské názory a zvyky, tradované v litera-
tuře z období mezi Starým a Novým zákonem, jako
i v rabínském podání. Tváří v tvář politické nestabilitě
a útisku oživalo mesiášské očekávání. S ním se pojily
*velmi rozdílné představy. Lidová víra a teologická re-
flexe se tu značně rozcházelely.*

Od času Hasmoneovců stály proti tomuto vývoji
vážné snahy hluboce religiózních kruhů usilujících
o návrat k podstatným momentům jahvistické víry
a židovství:

Pro *esejce* bylo patrně jejich odmítání hasmoneov-
ských velekněží posledním rozhodujícím důvodem
odchodu do pouště. Kolem 140/130 př. Kr. začala tato
skupina se stavbou svého sídla v Kumránu, místě, kte-
ré bylo obydleno již v 8. stol. př. Kr. Roku 31 př. Kr.
zničilo Kumrán zemětřesení; kolem přelomu letopoč-
tů byl ještě znovu vystavěn. V červnu 68 po Kr. zničili
sídlíště definitivně Římané pod velením Vespasianov-
ým. Obyvatelé Kumránu zřejmě bezprostředně před
dobytím své lokality uzavřeli spisy kumránské obce
v hliněných džbánech a skryli je v jeskyních severo-
západně od Mrtvého moře. Roku 1947 objevili beduí-
ni náhodou první jeskyni; 1951 začaly v Kumránu vy-
kopávky. Od té doby se podařilo do značné míry
odkrýt zříceniny budov. Celkem se našlo 11 jeskyní
s písemným materiálem. U rukopisů jde o spisy staro-
zákonních knih, o židovské biblické komentáře
i o vlastní náboženskou literaturu společenství. Přes-
ná identita obyvatel Kumránu, zvláště jejich ztotožně-
ní s esejci, o kterých se zmiňuje Josephus (srv. De Bel-
lo II 119–160), není dodnes v plnosti prokázána.

Farizeové odmítali soustředění politické a nábožen-
ské moci (spojení světské vlády a hodnosti velekněze)
za Hasmoneovců. Kladli zvláštní váhu na levitskou čis-
totu, nezbytnou pro důstojné vykonávání chrámového
kultu, i na dodržování Tóry. Tórou rozuměli jak ustano-
vení, tradovaná v písmech Starého zákona, tak i jejich
výklad pro současnost, který byl úkolem zákoníků.
Nejpozději od 1. století př. Kr. byli farizeové organizo-
vanou skupinou („stranou“) v měšťanských kruzích.

Od poloviny 2. století př. Kr. lze prokázat skupinu
saduceů. Příslušnost k tomuto proudu zahrnovala ruz-
né vrstvy obyvatelstva, především ovšem skupiny vy-
soké kněžské šlechty. Na rozdíl od farizeů nevěřili ve
vzkříšení z mrtvých ani v anděly (srv. k tomu Mk
12,18–27 i Sk 23, 6–8), neboť za jedinou závaznou nor-
mu pokládali Tóru, písemně tradovanou v pěti kni-
hách Mojžíšových, a v těchto spisech nenacházeli žád-
né *opěrné body pro výše jmenované věroučné
vypovědi.*

Od farizeů a saduceů se odlišovali *zélóti* tím, že se nesmiřovali s politickou realitou pod římskou nadvládou. Podobně jako *sikariové*, jedna ze sociálně revolučních skupin, domovem v Galileji, usilovali cestou ozbrojeného násilí o uskutečnění apokalyptických nadějí, které konkretizovali jako opozici proti cizovládě. Jejich cílem bylo zbudování nového chrámu podle Ez 40–48. Zatímco sikariové měli mnoho přívrženců z řad prostého lidu (rolníci, malořemeslníci), pocházeli zélóti z idealistických vrstev kněžské šlechty.

Četné politické zmatky v době od babylónského exilu se staly živnou půdou pro vznik náboženských seskupení, která neskládala svou naději v nábožensky stabilizovaný život v tomto světě, nýbrž doufala v absolutní budoucnost. Tito *apokalyptikové* očekávali (strašlivý) konec tohoto světa v eschatologickém boji mezi Bohem a mocnostmi zla, po kterém bude následovat Boží soud a nové stvoření. Da 7,12–14 uvádí toto dění poprvé do vztahu s postavou Syna člověka. Postoj apokalyptiků dosvědčuje řada spisů. V Ježíšově době byl na výsost živý (srv. k tomu např. Mt 25,31–46; dále celé Zj, zvl. kap. 18–21).

Židovská válka rozptýlila a rozložila všechny jmenované skupiny, s výjimkou farizeů. Těm se díky jejich silné koncentraci na Tóru podařilo nezávisle na vazbě k určitému místu zajistit další existenci židovství i po roku 70 po Kr.

☛ ÚLOHY:

■ Vezměte si mapu Palestiny v době Ježíšově. (Najdete ji v každém vydání Nového zákona.) Prohlédněte si rozdělení tohoto území na oblasti pod různými vládami v době Ježíšově.

■ Otevřete v jednotlivých evangeliích pašijní příběhy (Mt 26–27; Mk 14–15; L 22–23; J 18–19). Která seskupení nazývají evangelisté Ježíšovými protivníky? Poznamenejte si svá pozorování. Co je vám při tom nápadné?

■ Přečtěte Lukášovo evangelium v přehledu (kurzový): Ke kterým sociálním vrstvám patří lidé, s nimiž se Ježíš setkává a mluví nebo které uzdravuje? Shrňte svá pozorování.

2 Ježíšovo působení jako zvěstování Božího království

Již první pohled na zvěst synoptických evangelií (tedy spisů Mt, Mk a L, srv. k tomu níže VI.1.) nám ukazuje, že se tu velmi často vyskytuje pojem „Boží království“ (nebo „nebeské království“). Smíme se proto domnívat, že tento pojem (a s ním spojená skutečnost) má pro Ježíšovo zvěstování zvláštní význam. Chceme-li se tedy v této kapitole – po objasnění předběžných historických otázek – zabývat Ježíšovým působením, musíme začít u otázky významu Božího království v Ježíšově zvěstování.

Adekvátní řecká slovní vazba *basileia tú theú* se překládá různě (viz výše). V tomto případě bychom se proto měli kvůli jasnosti a jednoznačnosti výpovědi pokud možno přidržet řeckého pojmu.

Původ pojmu „basileia“ – Boží království

Ježíšovo chápání pojmu Božího království (*basileia*) má původ v židovsko-starozákonním výkladu tohoto výrazu. *Basileia* je řeckým ekvivalentem hebrejského *malkut*; to znamená království, královská hodnost, královská vláda. Slovem *malkut* se opisuje politická vláda nad Izraelem, kterou poprvé v izraelských dějinách vykonával v této podobě Saul. Přání lidu mít krále naráželo na odpor u soudce Samuela, který se opíral o Jahvův pokyn; poté už nebude jasně čitelné, kdo má v Izraeli královskou důstojnost:

„⁶Ale Samuelovi se to nelíbilo, že řekli: Dej nám krále, aby nás soudil. I modlil se Samuel k Hospodinu. ⁷A Hospodin Samuelovi odpověděl: Uposlechni lid ve všem, co od tebe žádají. Vždyť nezavrhlí tebe, ale zavrhlí mne, abych nad nimi nekráloval. ⁸Všim, co dělali ode dne, kdy jsem je vyvedl z Egypta, až dodnes, dokazují, že mě opustili a že slouží jiným bohům; tak jednají i vůči tobě.“ (1S 8,6–8)

Tento text ukazuje, že královská důstojnost v plném smyslu toho slova přísluší jen a jen Hospodinu: na rozdíl od všech okolních národů a kmenů nemá Izrael za krále nějakého člověka, nýbrž svého Boha. Tato královská důstojnost Boží je rozhodující vůdčí myšlenkou teologické reflexe ve starozákonní epoše.

Především tzv. královské žalmy velebí Boha pro tuto jeho důstojnost (srv. Ž 47; 93–100). Pozemský král má místodržitelenskou úlohu, je však současně vazalem Božím.

Po rozpadu politické královské vlády nad Izraelem (722 př. Kr.) a Judou (586 př. Kr.) se pojetí Jahvovy královské vlády dostává do krize. Prorokům této epochy se podaří na základě myšlenky smlouvy, teologie stvoření i rozpomínky na příslušné starší texty (srv. zvl. 2S 7,12–16) obrátit znovu pozornost lidu ke královské vládě Jahvové: Jahve opět nastolí svou vládu, která bude mít věčné trvání:

„¹²Až se naplní tvé dny a ty ulehneš ke svým otcům, dám po tobě povstat tvému potomku, který vzejde z tvého lůna, a upevním jeho království. ¹³Ten vybuduje dům pro mé jméno a já upevním jeho královský trůn navěky. ¹⁴Já mu budu otcem a on mi bude synem. Když se proviní, budu ho trestat metlou a ranami jako kteréhokoliv člověka. ¹⁵Avšak svoje milosrdenství mu neodejmu, jako jsem je odňal Saulovi, kterého jsem před tebou odvrhl. ¹⁶Tvůj dům a tvé království budou před tebou trvat navěky, tvůj trůn bude navěky upevněn.“ (2S 7,12–16)

Dějiny působení této nové orientace lze vysledovat až do Ježíšovy doby (srv. např. 1Pa 17,11–14; v jednom fragmentu ze 4. jeskyně v Kumránu stojí: „... Budu mu otcem a on mi bude synem. To je ten výhonek Davidův, který vystoupí s badatelem Zákona...“ (4Qflor I 11). Na tomto pozadí můžeme posoudit význam titulu „Syn Davidův“ pro Ježíše (srv. např. Mt 1,16n; L 2,4; Mk 10,47n; Ř 1,3 a častěji).

S nadějí na obnovení královské vlády Boží se bezpochyby i v době Ježíšově pojila různá očekávání; na tom není se zřetelem k obtížné politické situaci nic divného. Rozhodující je při tom základní myšlenka, že Jahve bude znovu a s konečnou platností jednat se svým lidem jako jeho Zachránce. Základem tohoto očekávání je velmi dynamické chápání Boží osobitosti: Bůh působí vždy znovu nově, je – také jako Král – ten, který stále jedná. Tuto niternou dynamiku určují (na základě dosavadní zkušenosti s Bohem a reflexe víry) pozitivní hodnoty.

K tomuto aspektu Boží dynamiky či vitality musíme vždy přihlížet: Jestliže je zapotřebí překládat slovo *basileia*, měli bychom hovořit o (královské) Boží vládě (spíše než o Boží „říši“).

Neboť tak přichází ke slovu důležitý moment významu tohoto pojmu. Boha charakterizuje vždy nové, neustále mocné jednání, v němž se prokazuje jako Pán (a Král).

Novozákonní spisy nepodávají žádnou definici pojmu Boží vlády. Různé oddíly Pisma ovšem ukazují, co pod tímto pojmem lze chápat. Ve smyslu negativního vymezení můžeme rozumět oněm textům, které jasně říkají, co Boží království není (srv. např. Mk 10,35–40, zvl. v. 37; Sk 1,6): Boží vláda nemá co dělat s vnější mocí ani s politickými nároky. Mnoho textů mluví o příchodu Božího království v příchodu Ježíšově (srv. Mk 1,15; L 17,21); oproti tomu stojí ony výpovědi, které více hledí do absolutní budoucnosti (srv. Mk 14,25; J 18,36; též Mt 6,10). Pavel opisuje skutečnost Boží vlády pojmy „spravedlnost, pokoj a radost z Ducha svatého“ (Ř 14,17) a rozvíjí toto na jiném místě, kde jmenuje řadu ctností (tak Ga 5,22–23; srv. k tomu popavlovský list Ko 3,12–17).

Podobně líčí Boží království preface ke slavnosti Krista Krále: „A on je král vesmíru: všechno tvorstvo jsi mu podřídil, aby všechno bylo podřízeno tobě v tvém království věčném: v království pravdy a života, v království svatosti a milosti, v království spravedlnosti, lásky a pokoje.“
(Podle Českého misálu, Česká katol. charita, Praha 1980)

První pohled tedy ukazuje: Boží království určují v novozákonním pojetí pozitivní hodnoty. Když novozákonní pisatelé hovoří o Božím království, udržují napětí mezi tím, co se již v příchodu Ježíše Krista vložilo do tohoto světa, a mezi ještě očekávaným dovršením této skutečnosti. To má obzvláštní význam, který tkví v napětí mezi *již* a *ještě ne* (tedy: mezi tím, co již začalo, a dovršením, které je teprve před námi) charakterizujícím veškeré Ježíšovo působení. Jeho zvěstování Božího království se tak jeví jako dynamicky pokračující poselství. Osobitost této zvěsti můžeme doložit několika příklady z textu.

Další vývoj pojmu Boží království

Mk 1,14–15

Podle pojetí Mk zahajuje Ježíš své veřejné působení programovým výrokem, který je souhrnem jeho poselství:

„¹⁴Když byl Jan uvězněn, přišel Ježíš do Galileje a kázal Boží evangelium: ¹⁵Naplnil se čas a přiblížilo se království Boží. Čiňte pokání a věřte evangeliu.“

Abychom tomuto výroku porozuměli, musíme si nejprve všimnout hodnocení i struktury tohoto výroku: evangelista označuje Ježíšovo slovo jako „Boží evangelium“. Tím naznačuje: nejde tu o libovolnou, nýbrž o navýsost významnou Ježíšovu výpověď, o euangelion, tedy o dobré, radostné poselství. Již v úvodu svého spisu nazval autor svou zvěst „evangelium Ježíše Krista, Syna Božího“ (Mk 1,1). Tím vyznačil záměr a význam svého spisu. Mk 1,14 označuje toto evangelium Ježíše Krista jako poselství, které pochází od Boha – jako Boží evangelium. To znamená: s tímto poselstvím má co činit sám Bůh, rozhodujícím způsobem se na něm podílí; v evangeliu, které zvěstuje Ježíš, působí Bůh sám. Z tohoto hlediska je pak třeba číst výpověď Mk 1,15.

Ježíšova slova tu mají jasnou strukturu: nejprve se vyslovuje dvojí konstatování v indikativní formě, jedno po druhém. Nato se z něho vyvozují důsledky ve dvou imperativech. Ježíšovy konstatující výpovědi vedou tedy ke konkrétním požadavkům, vzneseným na posluchače, resp. čtenáře.

První výpověď mluví o tom, že se naplnil „čas“, tedy jistá epocha. V Ježíšově osobě a v jeho díle se naplňuje Boží věrnost smlouvě, kterou mnohostranným způsobem dosvědčují spisy Starého zákona. Bůh se v Ježíši skutečně prokazuje jako „Bůh s námi“ (Mt 1,23), jako otcovský Bůh, kterého je také možno jako Otce oslovovat (srv. Mt 6,9; zvl. Ř 8,15 a Ga 4,6). Poselství proroků ho zvěstovalo jako Boha, který tu chce být pro nás lidi a s námi lidmi. V tomto smyslu je třeba interpretovat i jméno Jahve (srv. Ex 3,14). Člověku se mnohokrát a vždy znovu příslibuje toto Boží bytí s námi (srv. Žd 1,1–2). Tato epocha Božího bytí s námi v jeho slovu nyní skončila, dospěla k plnosti: něco no-

vého začíná. V Ježíšově osobě se odehrává nová fáze Božího bytí s námi: Bůh své slovo neslibuje, nýbrž toto zaslubující poselství personifikuje. Ježíš nedosvědčuje jen Boží blízkost a jeho příklon, nýbrž je svou osobou sám zpřítomňuje. V jeho díle je Boží bytí s námi živé, je personifikované. Prokazuje se tak jako definitivní, jako nepřekonatelně konkrétní a mocné. Proto se také mluví o blízkosti basileie. V Ježíšově působení se Boží spasitelná vůle stává novou, empirickou skutečností.

Z těchto Ježíšových výpovědí vyplývá jako první důsledek výzva k obrácení, k pokání. Tím Ježíš pokračuje ve zvěstování Jana Křtitele (srv. Mk 1,4 par). Pokáním se v prvé řadě myslí odvrácení od zlého, současně se jím ale požaduje obrácení, příklon vlastní osoby k Bohu. Pokání se tedy děje v odvrácení a v příklonu. Spočívá v zásadním vyrovnání a určení vlastní existence, abych už nemyslel a nečinil to, „co chtějí lidé“, nýbrž to, „co chce Bůh“ (Mk 8,33b).

Tento základní postoj je předpokladem víry. V textu, kterým se zabýváme, se tím myslí důvěřivé přijetí poselství. Jde o to, abychom vzali vážně právě tuto personifikaci Boží lásky v Ježíši z Nazaretu. Jak si ještě ukážeme je tento základní postoj bezpodmínečným předpokladem, který člověk musí splnit vůči Ježíšovu dílu (srv. k tomu např. Mk 6,5–6a).

Mk 1,14–15 obsahuje v komprimované formě program Ježíšova působení. Tento výrok ukazuje současně úhel pohledu, z něhož autor Markova evangelia vyličí Ježíšovo zvěstování. V Mt a L nacházíme s jistými změnami stejný koncept (srv. Mt 4,12–17; L 4,14–15.16–30). Jen autor Janova evangelia odívá Ježíšovo poselství do jiných pojmů. Konfrontace umožňuje další výklad Božího království:

Mk 1,15
„Naplnil se čas a přiblížilo se království Boží.
Čiňte pokání
a věřte evangeliu.“

J 3,16–17
¹⁶Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný.
¹⁷Vždyť Bůh neposlal svého Syna na svět, aby svět soudil, ale aby skrze něj byl svět spasen.“

Boží vláda se tedy děje tam, kde to Bůh se svou láskou k člověku míní vážně. Jedinečným způsobem (současne vznešenou formou) je tomu tak v osobě Ježíšově; zde splývají obsah a nositel poselství, Boží láska je personifikována. Ježíš sám je evangeliem, které zvěstuje.

Mk 1,35–38.39

Autor Markova evangelia navazuje na své vylíčení jednoho dne Ježíšovy činnosti v Kafarnaum a traduje tuto závěrečnou poznámku:

„³⁵Časně ráno, ještě za tmy, vstal a vyšel z domu; odešel na pusté místo a tam se modlil. ³⁶Šimon a jeho druhové se pustili za ním. ³⁷Když ho našli, řekli mu: Všichni tě hledají. ³⁸Řekne jim: Pojdte jinam do okolních městeček, abych i tam kázal, neboť proto jsem vyšel. ³⁹A tak šel, kázal v jejich synagogách po celé Galileji a vyháněl zlé duchy.“

Významná je tu zmínka o tom, že se Ježíš modlil. Evangelistovo podání zahrnuje i vnější okolnosti a zanechává tak v čtenářích trvalý dojem (Mk 1,35). Epizoda o hledání a nalezení (Mk 1,36–37) vyplývá z textové souvislosti (srv. Mk 1,32–34: mnoho lidí uzdravil). Postup vyprávění současně umožňuje Ježíšovo zásadní slovo, ve kterém vykládá své poslání. Mk 1,39 říká, že Ježíš rozsáhle („po celé Galileji“) plnil poslání, které mu uložil Bůh. Z Mk 1,38 lze poznat: Ježíš chápe své poslání jako příkaz k zvěstování, tedy ke svědeckému předávání svého poselství. Při zpětném pohledu na Mk 1,14 („a kázal Boží evangelium“) a pak v Mk 1,15 je možno v obrysu znovu rozeznat obsah této zvěstné činnosti: je to poselství o Božím království. Co to po obsahové stránce přesně znamená, se (ještě) nedovidáme: Mk 1,39 ovšem poukazuje na zvláštnost této zvěsti, když mluví v této souvislosti o zvěstování a vyhánění démonů. Abychom porozuměli významu Ježíšova slova (Mk 1,38), musíme si opětovně všimnout textové souvislosti. Ježíš říká toto slovo poté, co se odebral k modlitbě. Formuluje a vykládá tedy svůj úkol z hlediska svého spojení s Otcem.

L 6,17–19

Po zprávě o vyvolení dvanácti učedníků (L 6,12–16), když líčení přechází k Ježíšovu kázání pod horou

(L 6,20–49), vypravuje autor, jak Ježíš mění místo svého působení. Už tento záznam o pouhém Ježíšově pohybu nám nabízí důležitý klíč k pochopení způsobu jeho zvěstování:

„¹⁷Sešel s nimi dolů a na rovině zůstal stát; a s ním veliký zástup jeho učedníků a veliké množství lidu z celého Judska i z Jeruzaléma, z pobřeží tyrského a sidonského; ¹⁸ti všichni přišli, aby ho slyšeli a byli uzdraveni ze svých nemocí. Uzdravovali se i ti, kteří byli sužováni nečistými duchy. ¹⁹A každý ze zástupu se ho snažil dotknout, poněvadž z něho vycházela moc a uzdravovala všechny.“

V L 6,17–18 představuje autor jednotlivé skupiny kolem Ježíše: je tu jeho Dvanáct, mnoho učedníků, velké množství lidu. Široký rámeček vyplňují ještě široce pojaté geografické údaje (Judsko, Jeruzalém, oblast Týru a Sidónu). Ježíšova „moc“ uzdravuje nemocné a posedlé (L 6,18b.19).

L 6,18 mluví o dvou základních motivech, které přivádějí lidi do Ježíšovy blízkosti: aby Ježíše slyšeli a aby je uzdravil. Toto dvojí očekávání zároveň charakterizuje Ježíšovu činnost. Jeho zvěstování spočívá v daru slova i v daru spásy, kterou působí (tedy: v daru uzdravující síly, která z něho vychází; srv. L 6,19). V tomto dvojím způsobu Ježíšova zvěstování se děje Boží království: děje se v jeho slovu, protože se prokazuje jako slovo mocné; začíná jeho uzdravujícím jednáním (srv. k tomu L 24,19; Sk 10,38).

Abychom porozuměli evangeliím, je důležité vidět to dvojí, co patří dohromady: Ježíšovo slovo a jeho čin tvoří jednotu ve zvěstování Božího království, navzájem se doplňují a nelze je proto od sebe oddělit. Pro výklad Ježíšova poselství naší lidskou řečí je ovšem nutné vylíčit tyto dvě neoddelitelné věci jednu po druhé, jak to dělají evangelisté. Při tom ale nesmíme přehlédnout jednotu slova a činu v Ježíšově působení a se zřetelem k Boží vládě! Evangelisté líčí tyto dva aspekty Ježíšova působení v blocích: srv. např. Mt 5–7 (kázání na hoře); Mt 8–9,34 (soubor desíti zázračných příběhů).

Tato sounáležitost a toto současně ve vyprávění nutné oddělení Ježíšových slov a činů je základem dalších výkladů ve dvou nejbližších oddílech této knihy. Nejprve se zamyslíme nad Ježíšovým zvěstováním

slovem, nad jeho kázáním (viz níže oddíl 3), potom nad jeho skutky, nad jeho kázáním činem (viz níže oddíl 4). Zůstaneme si při tom vědomi toho, že obě oblasti jsou součástí jednoho zvěstování Božího království.

☛ ÚLOHY:

Čtete Mk 1,16–34 z právě naznačeného hlediska. Co vám říkají jednotlivá vypravování vzhledem k Ježíšovu poselství o Božím království, shrnutému v Mk 1,14–15?

3 Ježíšovo kázání a formy jeho tradování

Ve výkladu Ježíšova kázání je třeba vždy dbát na jeho vazbu k poselství o Božím království. Již letný pohled na evangelia nám ukazuje, že se tradování Ježíšových slov neděje jednotně ani pokud jde o rozsah, ani pokud jde o podobu. Proto si musíme pečlivě všimnout různosti tradovaných Ježíšových slov jak vzhledem k jejich obsahu, tak i vzhledem k formě jejich podání.

K (historickému) zařazení Ježíšových slov

Vedle respektování zvláštnosti novozákonních spisů – zde zvláště evangelií – jako spisů zvěstných přikazují nám jak obsahové, tak i formální skutečnosti, abychom se vyvarovali ukvapeného, nekritického zařazení všech tradovaných Ježíšových slov do kategorie historické reprodukce, tj. autentických citátů z úst Ježíšových.

Srovnání Ježíšových slov ukazuje závažné teologické rozdíly, které lze jen stěží uvést v soulad za předpokladu identity jednoho a téhož mluvčího. Vedle takových obsahových rozdílů je nadto zřejmé, že se Ježíšova slova zakládají na různých formálně-jazykových vzorech, které dávají tušit jednu aramejské jazykové pozadí, podruhé nesou charakter řecké syntaxe.

☛ ÚLOHA:

Dříve než budete číst dál, otevřete následující místa v Novém zákoně a porovnávejte spolu výpovědi, které jsou vedle sebe v jednom řádku:
Mt 10,5–8; Mt 28,18–20

Mk 13,30–32; Mt 24,34–36; L 21, 32–33
Mk 10,11–12; Mt 19,9
Mk 14,22; J 6,55–57
Formulujte rozdíly, které jste zjistili.

Přezkoumání jazykových rozdílů je podmínkou přesné analýzy příslušných textů. Je však nápadné, že existuje značný rozdíl mezi tím, jak mluví Ježíš v podání Mt, Mk a L, a jak v podání J.

☛ ÚLOHA:

Porovnejte z hlediska vyjadřování L 17,20–21 s J 3,14–21. Pojmenujte rozdíly ve způsobu mluvy.

Na základě textové analýzy musíme mít za to, že evangelisté netradovali Ježíšova slova vždy v původním doslovném znění, tedy jako „citáty“. Jim známá Ježíšova slova formulovali zčásti nově nebo širěji, resp. na základě původních Ježíšových slov a jejich záměru připojili se zřetelem ke svým obcím další Ježíšova slova. Pokud jde o tento jejich postup, musíme mít na zřeteli dvě rozhodující hlediska:

► Evangelisté přinášeli ve svých spisech zvěst o pozemském působení toho Ježíše z Nazaretu, ve kterého po velikonocích již uvěřili jako v oslaveného a zmrtvýchvstalého Pána a jako takového jej vyznávali. I když psali o Ježíšově předvelikonočním působení, nemohli tuto rozhodující velikonoční „optiku“ ponechat stranou: ten, který zde mluvil, byl vždycky již velikonoční Pán. Velikonoční událost ovlivnila rozhodujícím způsobem myšlení a psaní evangelistů. Koncipují své spisy „ve světle zmrtvýchvstání“ (*sub luce resurrectionis*).

► Podle slibu zmrtvýchvstalého Pána není církev a nejsou evangelisté ve svém úsilí o formulování Ježíšova poselství sami. Je jim zaslíbena pomoc Ducha (srv. L 24, 49; Sk 1,8a; J 16,13) a jak několikrát spisy dosvědčují, je jim také dána (srv. Sk 2; J 20,22 aj.). Zvěstování a pak písemné zachycení poselství se zřetelem k obcím (a k předpokladům, často nově daným po velikonocích) děje se tedy v síle Ducha, který vede autory k „plnějšimu porozumění“ (*pleniora intelligentia*) kristovské události.

Srv. k tomu z konstituce o Božím zjevení II. Vatikánského koncilu:

„Apoštolové pak po nanebevstoupení Pána předali svým posluchačům to, co říkal a dělal, s plnějším porozuměním, jakého se jim, poučeným událostmi Kristova oslavení a vyučeným světlem Ducha pravdy, dostalo.“ (Dei Verbum V, čl. 19).

Při historicky orientované analýze Ježíšových slov v evangeliích můžeme tedy rozlišit dvě skupiny:

► Ve vlastních Ježíšových slovech (*ipsissima verba, vox*) se setkáváme s Ježíšovými výroky v původní, jim použité podobě.

► V tzv. *sloveh Páně* se setkáváme s formulací, kterou evangelista sepsal v Ježíšově smyslu pod vlivem velikonoční události v síle Ducha vzhledem k nové, povelikonoční situaci zvěstování. Toto slovo v daném případě neřekl Ježíš sám, přesto však odpovídá jeho základnímu úmyslu a tenoru jeho zvěstování.

Tato diferenciaci, která se v exegezi prosadila jako správný přístup k otázce Ježíšových slov, stejně jako teologické hodnocení by neměly pouštět ze zřetele různá hlediska:

Evangelia nejsou sbírkou citací Ježíšových slov, nýbrž zvěstováním o Ježíši z Nazaretu. Tyto texty spočívají na jiném pojetí dějin než jakému se dnes cítíme zavázáni my. Toto platí i o chápání věrné reprodukce výpovědi, tedy citátu. Srovnání s antickou literaturou ukazuje, že se v tomto ohledu s tradovaným slovem zacházelo leckdy velmi nepřesně, aniž by se kvůli tomu dalo mluvit o „podvrhu“.

Apoštolové a raná církev nezacházeli s Ježíšovým poselstvím v žádném případě lehkomyšlně (srv. např. Ga 2,2). Biblické spisy nám však ukazují, že se pisatelé cítili oprávněni k takovému doplňování Ježíšova poselství.

Přečeňování této diferenciaci neodpovídá katolickému chápání Písma svatého. Neboť rozhodujícím kritériem není historicitá Ježíšova slova, nýbrž chápání celku Písma jako slova Božího, oděného do lidských slov (srv. k tomu výše → II.2).

Vzhledem k celkové souvislosti je třeba brát trvale ohled na to, že vyřčené Ježíšovo slovo již tím, že bylo

napsáno, ztrácí jako jeden podstatný znak svou původní kontextualitu. Překlad do jiných jazyků, nadto do jiných jazykových rodin v rozličných epochách, vede k tomu, že je intenzita vyřčeného slova ještě více relativizována. Bylo by tedy jednostranné, kdybychom chtěli přečeňovat historické kritérium a přehlíželi jiné těžkosti, týkající se tázání po Ježíšově slovu.

To znamená, že rozlišování slova pozemského Ježíše a slova oslaveného Pána je třeba respektovat v zájmu interpretace příslušných výkladů, aby se zabránilo nedorozuměním a jednostranným, nesprávným výkladům. Avšak vzhledem k celkovému chápání Ježíšových slov, především vzhledem k jejich závažnosti, nesmíme toto rozlišování příliš zdůrazňovat.

Pro adekvátní rozlišování může exegetická věda vytyčit jen všeobecné směrnice. Ty pak musí kriticky přezkoumávat a aplikovat případ od případu na základě jednotlivého textu:

► *Ipsissima vox* lze rozeznat tam, kde můžeme ve srovnání se soudobým způsobem řeči a myšlení konstatovat rozdíly. Projevuje se dále ve zbytcích aramejštiny, které jsou (v našem smyslu) v podobě citátů vpleteny do textu (srv. Mk 5,41; 7,34; 14,36). Konečně se můžeme domnívat, že jde o slovo pozemského Ježíše tehdy, když se výpověď v základu obsahově liší od praktické nebo teologické situace po velikonocích (srv. Mt 10,5).

► *Slova oslaveného Pána* se vyznačují obsahovými prvky, pro něž v Ježíšově době a okolí chyběly předpoklady (srv. Mt 10,12). Slovo Páně dává poznat vliv pozdějších událostí nebo již existující rané církevní praxe (srv. Mt 28,18–20; L 21,20–24). Nese charakter pokročilé teologické reflexe (srv. J 6,22–59; 17).

🔍 ÚLOHA:

Promyslete ještě jednou biblické texty, uvedené výše jako příklady zkoumaného problému. Pokuste se pomocí jmenovaných kritérií o zařazení Ježíšových výpovědí.

Rozlišování Ježíšových slov si můžeme znázornit na příkladu výroku o rozvodu. V prvních třech evangeliích se na několika místech traduje Ježíšovo slovo o rozvodu. Přitom se ukazuje, že se příslušné výpově-

di úplně neshodují. Můžeme je částečně chápat jen jako navzájem se doplňující, resp. rozvíjející. Přehled těchto textů poskytuje předpoklad pro následné vysvětlení (viz níže).

☛ ÚLOHA:

Podtrhněte jednou barevnou tužkou to, co mají společně Mt 5 a L 16. Druhou barvou podtrhněte shody mezi Mt 19 a Mk 10. A konečně třetí barvou podtrhněte to, co mají společné Mt 5 a Mt 19. Zvažujte, jaký obsahový význam s sebou nesou jednotlivé rozdíly ve formulaci.

Již první pohled na tyto texty, odhaluje jejich zvláštnosti. Mt 5 vidí vztah mezi rozvodem a cizoložstvím. Z argumentace vyplývá, že se tu rozvod chápe jako forma cizoložství a je proto jednoznačně zapovězen. Mt 5,32 však formuluje jednu výjimku.

L 16 i Mk 10 a Mt 19 formulují příslušný zákaz podobným způsobem. Všimněme si však, že Mt 19,9

znovu zaznamenává stejnou výjimku. Dále je nápadné, že Mk 10,12 vyslovuje zákaz rozvodu, i pokud jde o příslušnou iniciativu ze strany ženy.

Z patřičného (historického) zařazení zde tradovaných Ježíšových slov vyplývá následující poznatek: za výpovědi Mk 10,11; Mt 19,9; Mt 5,32; L 16,18 se skrývá Ježíšovo vlastní slovo. Tato výpověď se totiž zřetelně liší od způsobu myšlení Ježíšova okolí. Protože se nadto týká velmi významného tématu, je nepravděpodobné, že by se teprve raná církev chtěla v případě rozvodu odlišit od svého okolí. Pojetí Mk 10,11 a L 16,18 dává znát, že výjimky, dodatečně formulované v matoušovských textech, původní pokyn neobsaňoval; to by bylo markantní vybočení z ostatní praxe Ježíšových výroků, která neznala žádné výjimky. Doslovné znění lze tedy už sotva rekonstruovat; jednoznačně lze však odhalit Ježíšovu intenci.

Autor Mt rozšířil Ježíšův pokyn o doplněk, který stanoví výjimku, očividně naráží na situaci (a problém) své obce. Zdá se, že je tato výjimka na první pohled v rozporu s Ježíšovým pokynem; jestliže ji však

Mt 5,27–32

²⁷Slyšeli jste, že bylo řečeno: Nezcizoložíš.

²⁸Já však vám pravím, že každý, kdo hledí na ženu chtivě, již s ní zcizoložil ve svém srdci.

²⁹Jestliže tě svádí tvé pravé oko, vyrví je a odhod' pryč, neboť je pro tebe lépe, aby zahynul jeden z tvých údů, než aby celé tělo bylo uvrženo do pekla.

³⁰A jestliže tě svádí tvá pravá ruka, utní ji a odhod' pryč, neboť je pro tebe lépe, aby zahynul jeden z tvých údů, než aby se celé tvé tělo dostalo do pekla.

³¹Také bylo řečeno: Kdo propustí svou manželku, ať jí dá rozlukový lístek!

³²Já však vám pravím, že každý, kdo propouští svou manželku, mimo případ smilstva, uvádí ji do cizoložství; a kdo by se s propuštěnou oženil, cizoloží.

Mt 19,9

⁹Pravím vám, kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží.

L 16,18

¹⁸Každý, kdo propouští svou manželku a vezme si jinou, cizoloží; kdo se ožení s tou, kterou muž propustil, cizoloží.

Mk 10,11–12

¹¹I řekl jim: Kdo propustí svou manželku a vezme si jinou, dopouští se vůči ní cizoložství;

¹²a jestliže manželka propustí svého muže a vezme si jiného, dopouští se cizoložství.

Mt přesto zařadil do celkového poselství o Ježíšově působení – tedy také o jeho chování vůči lidem, kteří se vzhledem k Božímú nároku ocitli v nouzi a vině –, tak tím chtěl říci, že Boží příklon k člověku v nouzi a možnost nového začátku pro člověka, jak se zde naznačuje, odpovídá bezpochyby právě tak Ježíšovu základnímu úmyslu.

Pro naše téma, které v tomto oddíle sledujeme, má význam především to, že evangelista v tomto případě přeznačené slovo Páně připojuje bez odlišení k tradovanému původnímu slovu Ježíšovu. To dokládá autorovo sebezachopení a jeho zacházení s Ježíšovým poselstvím.

Také autor Mk připojuje k původnímu Ježíšovu pokynu (Mk 10,11) slovo Páně, které tento pokyn doplňuje v novém směru, pro který v Ježíšově okolí, kterému zvěstoval, chyběl předpoklad. Zatímco v židovství nebylo myslitelné, aby žena vyvinula iniciativu za účelem rozvodu manželství, bylo to možné v helénisticko-pohanském milieu. Věren Ježíšovu úmyslu (a zčásti dokonce stejnými slovy) evangelista proto formuluje Ježíšův pokyn také se zřetelem k ženě. I zde poznáváme, že původní slovo pozemského Ježíše a slovo Páně jsou plynule navzájem spojeny jako jeden Ježíšův příkaz.

Z těchto pozorování vyplývá závěr, že každý výklad Ježíšových slov o rozvodu musí brát ohled na celkový stav tradice a nesmí zůstat u izolovaného zorného úhlu jen jednoho slova.

Způsoby tradování Ježíšových slov

Ježíš z Nazaretu kázal po způsobu rabínů své doby. Mluvil tedy většinou ve stylu krátkých sentencí, takže jeho výroky byly snadné k zapamatování a posluchači je mohli i natrvalo snadno udržet v paměti. Ježíšovo zvěstování se řídilo tzv. „mnemotechnickými“ zásadami“ (srv. k tomu výše → I.1.). K tomu patřila zapamatovatelná, částečně i rytmická řeč. Vedle tohoto druhu zvěstování vyprávěl Ježíš velmi často podobenství, aby své poselství ozřejmil. Podnětem pro formulace *výroků (nebo logií) a pro rozvíjení podobenství byly konkrétní situace: poučování učedníků, spor s odpůrci nebo zvěstování při synagogální bohoslužbě.*

Autoři evangelií tradovali ve svých spisech převzatá Ježíšova slova rozdílným způsobem. Se základními variantami tohoto procesu se seznámíme v následujících řádcích.

► Velmi častým a současně ve všech pádech skloňovaným procesem je tradování jednotlivého výroku: nějaké Ježíšovo slovo je zabudováno na zcela určitém místě evangelia ve zcela určité vyprávěčské nebo sdělovací situaci. Podle obsahu a rámcové situace můžeme tradované výroky rozdělit a příslušně označit.

Jako příklady jmenujme:

Výrok o následování např.:	Mt 8,34; L 5,10
mudroslovný výrok např.:	Mt 7,12; L 4,23
polemický rozhovor např.:	Mk 12,13–17
soudní výrok např.:	Mt 5,20; L 11, 31–32
předpověď utrpení např.:	Mk 8,31; 9,31; 10,33–34
poučení učedníků např.:	Mt 9,15

Tyto jednotlivé výroky se mohou prostřednictvím jiných slov nebo také bezprostředně spojit do řad výroků, např. Mt 9,15.16.17; L 9,57–58.59–60.61–62.

► Ježíšovy výroky mohou být seřazeny jako ucelené „řeči“. To se mohlo stát již během predevangelijního tradování nebo k tomu dochází teprve u evangelistů.

Jako příklady takových kompozic lze uvést:

Horské kázání	Mt 5 – 7
řeč k učedníkům	Mt 9,35 – 11,1
řeč v podobenstvích	Mk 4,1–34
podobenství o ztraceném synovi	L 15

V těchto kompozicích se většinou heslovitě spojují výpovědi, týkající se jedné tematické oblasti. Můžeme vycházet z toho, že Ježíš neprosl žádnou z řečí, tradovaných v evangeliích, skutečně v té podobě, jakou máme v textu, nýbrž že tyto řeči představují pozdější literární kompozici, ve které byla Ježíšova slova seskupena s ohledem na zvěstování (vztahující se k *tématu) kolem obsahového vůdčího motivu. Přesnější analýza jednotlivých podání Ježíšových řečí může ukázat, že je tento poznatek správný. Je totiž nápadné,*

že jednotlivé výroky, obsažené v kompozicích, opakují evangelisté na jiných místech a zasazují je do rozdílných situací. Evangelisté tedy spojovali navzájem Ježíšova slova, resp. zabudovali je na příslušném místě do svého evangelia. (Srv. k tomu v jednotlivostech i příklad v následujícím exkurzu. K hodnocení tohoto způsobu postupu srv. níže → V. s exkurzem).

Abychom rozuměli těmto textům, musíme mít na mysli, že v základu jednotlivých výroků leží často rozdílný úmysl a že mohou pocházet z různých vrstev tradice. Je tedy důležité, abychom nechápali takovou kompozici jednoduše jako průběžnou „řeč“, nýbrž abychom brali ohled i na změnu druhu řeči a záměru výpovědi, danou složením textu.

EXKURZ: *Kázání na hoře jako komponovaný projev (Mt 5–7)*

Na tomto příkladu z textu si chceme ukázat, jaké znaky mají (resp. mohou mít) komponované projevy a jaké důsledky je třeba z toho vyvodit pro pochopení textu.

🖱 ÚLOHA:

Čtete Mt 5 – 7 nebo se alespoň orientujte v tomto biblickém textu, dřív než zde budete číst dál. Při četbě následujícího oddílu mějte po ruce biblický text.

Sled výroků v horském kázání a paralelní místa v druhých evangelích

Horské kázání	Řeč na úpatí hory	Jiné paralely v L	Paralely v Mk	Paralely v Mt
Mt 5 – 7				
Mt 5,1–2	L 6,17a.20a			
Mt 5,3–12	L 6,20b–23			
Mt 5,13–16		L 14,34–35 L 8,16	Mk9,49–50 Mk 4,21	
Mt 5,17–20		L 16,16–17		
Mt 5,21–48	L 6,29–30 L 6,27–28.32–36	L 12,57–59; 16,18	Mk 9,47–48.43 Mk 10,11	Mt 19,9
Mt 6,1–18		L 11,1–4		
Mt 6,19 – 7,11	L 6,37–42	L 12,33–34 11,34–36; 16,13 12,22–32; 11,9–13		
Mt 7,12	L 6,31			
Mt 7,13–14		L 13,23–24		
Mt 7,15–20.21–23	L 6,43–45.56	L 13,25–27		Mt 12,33–35
Mt 7,24–27	L 6,47–49			
Mt 7,28–29		L 4,32	Mk 1,22	

V kompozici, která leží před námi v horském kázání, nacházíme především tři zvláště významné znaky:
► Jednotlivé výroky a jejich sestavení vykazují zvláštní vlastnosti: výroky jsou uzavřeny do sebe, tzn. mohou stát každý sám pro sebe. To platí např. o každém jednotlivém blahoslavenství (Mt 5,3–12) nebo o obrazném slovu o soli (Mt 5,13) a o světle (Mt 5,14–16). Pro tyto výpovědi není kontext bezprostředně nutný.

Mezi výroky nestojí žádné spojovací články (nové úvody, řečnické otázky), nýbrž se i literárně řadí plynule vedle sebe. Jednotlivé výroky nejsou ani scénicky zarámovány; směrodatnou zůstává v úvodu (Mt 5,1–2) načrtnutá (fiktivní) situace, za které Ježíš řeč pronesl.

Jednotlivé výroky se tradovaly namnoze jednotlivě a na různých místech. Pohled na sled výroků v horském kázání i na příslušná paralelní místa v druhých evangeliích to může ukázat: (viz výše)

Vedle paralel v lukášovské řeči na úpatí hory se vyskytují jednotlivé výroky v částečně pozměněné formulaci také na jiných místech evangelií. To je důležité upozornění na činnost evangelistovu, který nejprve výroky vybral a potom je zakomponoval do řeči.

Vyroky jsou zčásti tematicky a/nebo formálně shrnuty a poskytují částečně striktní systematiku ve struktuře a myšlenkovém sledu. Jako příklady toho slouží blahoslavenství (Mt 5,3–12), antiteze (Mt 5,21–47), dvojí obrazné slovo (Mt 5,13.14–16) nebo návody k jednání vskrytu (Mt 6,1–18).

► Spojením jednotlivých výroků dochází současně ke spojení různých literárních druhů. V této souvislosti je třeba dbát na princip výkladu textu, totiž že každý text je třeba chápat tak, aby to odpovídalo jeho původnímu smyslu.

V horském kázání můžeme jako nejdůležitější literární druhy rozeznat:

slib spásy Mt 5,3–12

prorocká slova Zákona Mt 5,21–47

podobství, resp. obrazné slovo Mt 5,13.14–16; 7,24–27

slova soudu (výroky o tom, jak vejít do nebeského království) Mt 5,19.20; 7,21

slova posláni Mt 5,17

návody pomoci příkladů Mt 6,1–18

imperativy Mt 6,19.20; 7,1.6.13.15

Je zřejmé, že slib spásy má jiný charakter než slovo soudu. Zvolená sdělovací forma má vyjádřit jiný zá-
měr. Při četbě je proto třeba dbát na tyto zvláštnosti jednotlivých výroků. Kompozici řeči nelze tedy číst „lineárně“.

► Evangelista sestavoval kompozici tak, že při tom přihlížel k směrodatnému tematickému vůdčímu motívu. Abychom tento vůdčí motiv rozpoznali, musíme si pečlivě všimnout jak textu samého, tak především i jeho okolí (textové souvislosti). Situováním kompozice podává autor informaci o svém záměru, spojeném s takovýmto sestavením textu.

Přehled o širším a užším kontextu horského kázání i o jeho rámcových verších nám pomůže rozpoznat tematický vůdčí motiv horského kázání. Tento poznatek pak doplníme a ucelíme, když si horské kázání pozorně projdeme.

Mt 4,12–17: „¹²Když Ježíš uslyšel, že Jan je uvězněn, odebral se do Galileje.

...

¹⁷Od té chvíle začal Ježíš kázat: Čiňte pokání, neboť se přiblížilo království nebeské.“

Tyto verše stojí na počátku vyprávění o Ježíšově působení. Přitom je nápadné, že Ježíš pokračuje v činnosti Křtitelově a navazuje na jeho zvěst o začátku nebeského království, zde poprvé formulovanou ústy Ježíšovými (srv. k tomu Mt 3,2).

Mt 4,18–22: „...²⁰Oni hned zanechali sítě a šli za ním...
²²Hned opustili loď i svého otce a šli za ním.“

Po sdělení o nebeském království neslyšíme nic o jeho obsahu. Naproti tomu evangelista vypravuje dvoudílný příběh o povolání učedníků, příběh o ochotě a následování. Z toho, kam autor tento oddíl umístil, zřetelně vyplývá, že příběh má co činit s královstvím nebeským.

Mt 4,23–24: „²³Ježíš chodil po celé Galileji, učil v jejich synagogách, kázal evangelium království Božího a uzdravoval každou nemoc a každou chorobu v lidu.

²⁴Pověst o něm se roznesla po celé Sýrii; přinášeli k němu všechny nemocné, postižené rozličnými neduhy a trápením, posedlé, náměsíčné, ochrnuté, a uzdravoval je.“

Autor čtenáři sumárně připomíná jádro Ježíšova působení: Jde o zvěstování nebeského království; to se děje učením a uzdravováním. Jaký je obsah tohoto učení, autor opět neříká.

Všeobecně formulované heslo „uzdravovat“ (Mt 4,23) evangelista nyní rozsáhle, ale opět sumárně rozvíjí. Zvěstování nebeského království znamená tedy (nejdříve) zpřítomnění Boží záchrany nemocných.

Mt 4,25: „²⁵A velké zástupy z Galileje, Desítiměstí, z Jeruzaléma, Judska i ze Zajordánie ho následovaly.“

V návaznosti na uzdravování kreslí autor rozsáhlou kulisu. „Celý Izrael“ se shromažďuje – při tom výslovně používá důležitého slova „následovat“ (srv. Mt 4,20,22).

Mt 5,1–2: „¹Když spatřil zástupy, vystoupil na horu; a když se posadil, přistoupili k němu jeho učedníci.

²Tu otevřel ústa a učil je:“

Zde je třeba si všimnout naznačené motivace řeči: podnětem jsou zástupy, které Ježíše následovaly – jak evangelista sumárně poukazuje – na základě uzdravování a učení jakožto zvěstování nebeského království. Slavnostní úvod předznamenává důležitost následujících slov.

Mt 5,3–10,20: „³Blaze chudým v duchu, neboť jejich je království nebeské...“

¹⁰Blaze těm, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost, neboť jejich je království nebeské.

²⁰Neboť pravím vám: Nebude-li vaše spravedlnost o mnoho přesahovat spravedlnost zákoníků a farizeů, jistě nevejdete do království nebeského.“

Srv. 6,33; 7,21

Již první výrok zřetelně udává téma. Jde o otázku nebeského království. Při tom přicházejí ke slovu různá hlediska: nejdříve slib nebeského království (5,3–12); pak otázka uspořádání a vedení života tváří v tvář realizaci nebeského království (5,13–48; 6,1–18); prioritá nebeského království před všemi ostatními hodnotami (6,19–34); naléhavá vážnost nebeského království (5,20; 7,21). Ukazuje se tedy, že pod heslem nebeského království sestavil evangelista různé výroky v jeden celek. Poté, co čtenáře několikrát všeobecně odkázal na toto těžiště Ježíšova zvěstování, dovidají se nyní, jaká je obsahová dimenze tohoto zvěstování.

Mt 7,28–29: „²⁸Když Ježíš dokončil tato slova, zástupy zasy nad jeho učením;

²⁹neboť je učil jako ten, kdo má moc, a ne jako jejich zákoníci.“

Závěrečné verše vyznačují důležitost předcházejících výpovědí. Autor znovu připomíná jejich charakter jakožto učení, ke kterému Ježíše zplnomocnil Bůh (srv. Mt 5,2 i Mt 4,23). Toto učení přivádí zástupy v úžas, i když vznáší na člověka ty nejvyšší požadavky. Přesto posluchači poselství přijímají.

Mt 8,1–2: „¹Když sestoupil z hory, šly za ním velké zástupy.
²Tu k němu přistoupil malomocný...“

Evangelista nám ukazuje zástupy, jak dále následují Ježíše. Po exemplární zvěsti o nebeském království nyní Ježíš Boží vládu stejně tak exemplárně zpřítomňuje: Srv. 8,1 – 9,34.

Podobenství v Ježíšově zvěstování

První tři evangelia tradují v kontextu Ježíšova zvěstování četná podobenství. O jejich počtu podává přehled tabulka na str. 175.

Tradovaná podobenství tvoří vedle výroků podstatnou část Ježíšova poselství. Při zvěstování v podobenstvích mohl Ježíš navázat na dobře zavedenou sdělovací formu. Přesto jí vtiskl také své vlastní rysy.

Abychom porozuměli řeči podobenství, musíme dbát především dvou hledisek:

► Podobenství je třeba pokládat za pokus formulovat lidskou řečí myšlení o Bohu. Při myšlení o Bohu člověk cítí omezenost svých výrazových možností a proto hledá nové, jiné cesty, jak vyrovnat deficit své komunikační schopnosti. Cesta, kterou se zde často šlo, je řeč ve formě podobenství.

Je nábíledni, že lidská řeč, která se vyvinula jako forma komunikace v mezilidské sféře, se jeví jako nedostatečná pro adekvátní mluvení o Bohu. S tímto problémem se musí teologie vždy znovu vyrovnávat, a to platí i v případě biblických autorů. Vedle řeči v podobenstvích nacházíme v Bibli i jiné pokusy, jak překonat tuto potíž: o Bohu a jeho jednání se mluví antropomorfně, tj. lidské kategorie se přenášejí na Boha. Výroky o Bohu se ustavičně znovu opakují; často se setkáváme se srovnávacími formulacemi (jako...).

Z těchto snah a úvah lze rozpoznat zásadní tendenci řeči v podobenstvích: podobenství slouží lepšímu pochopení řeči o Bohu. Náboženská výpověď se tu stává srozumitelnou, resp. přístupnou pochopení pomocí srovnání z oblasti všedního dne nebo přírody, které posluchač, resp. čtenář běžně snadno chápe.

Ježíšova podobenství se tematicky pojí s životním prostředím jeho doby. Obrazný svět vypravování odpovídá prostředí jeho posluchaček a posluchačů. Příměry z rolnického života, z polních a pasteveckých prací zapadají do každodenní zkušenosti galilejských

Podobenství v Ježíšově zvěstování u Mk, Mt a L

	Mk	Mt	L
o rozsévači	4,3–9	13,3–9	8,5–8
o hořčičném zru	4,30–32	13,31–32	13,18–19
o zlých vinařích	12,1–11	21,33–44	20,9–18
o fíkovníku	13,28–29	24,32–33	21,29–31
o zasetém semenu	4,26–29		
o vrátném	13,34–36		
o cestě k soudci		5,25–26,	12,58–59
o dvou stavitelích		7,24–27	6,47–49
o hrajících dětech		11,16–19	7,31–35
o návratu nečistého ducha		12,43–45	11,24–26
o kvasu		13,33	13,20–21
o ztracené ovci		18,12–14	15,4–7
o královské svatební hostině		22,2–14	14,16–24
o bdělém hospodáři		24,43–44	12,39–40
o věrnosti služebníků		24,45–51	12,42–46
o hřivnách		25,14–30	19,12–27
o pleveli mezi pšenící		13,24–30	
o pokladu v poli		13,44	
o perle		13,45–46	
o rybářské síti		13,47–50	
o nemilosrdném služebníku		18,23–35	
o dělnících na vinici		20,1–16	
o dvou synech		21,28–32	
o deseti družičkách		25,1–13	
o posledním soudu		25,31–46	
o dvou dlužnících			7,41–43
o milosrdném Samařanu			10,30–37
o prosícím příteli			11,5–8
o pošetilém boháči			12,16–21

Podobenství v Ježíšově zvěstování u Mk, Mt a L

	Mk	Mt	L
o bdících služebnících			12,35–38
o neplodném fíkovníku			13,6–9
o zavřených dveřích			13,24–30
o skromnosti při hostinách			14,8–11
o pravých hostech			14,12–14
o stavbě věže			14,28–30
o vedení války			14,31–32
o ztraceném penízi			15,8–10
o marnotratném synu			15,11–32
o nepoctivém správci			16,1–8
o boháči a Lazarovi			16,19–31
o postavení služebníka			17,7–10
o soudci a vdově			18,1–8
o farizeu a celníkovi			18,9–14

lidí. To platí i o četných podobenstvích, která hovoří o slavnostní hostině, a tím se dotýkají hodnocení pohostinnosti a slavnostní atmosféry, spojené s hostinou. Protože cílem podobenství je přispět ke srozumitelnosti obtížných výpovědí, je toto zasazení do všedního života nevyhnutelné.

Další vysvětlení toho, proč Ježíš mluvil v podobenstvích, odpovídají zvláštnímu christologickému zájmu evangelistů, který je pak třeba zařadit do jejich celkového chápání Ježíšova poselství. Evangelisté tak při vzpomínce na záporné chování lidí vůči Ježíšovu poselství vykládají slovo o zatvrzelosti, slepotě a hluchotě izraelského lidu (Iz 6,9–10) a uvádějí je do vztahu s příslušným Ježíšovým úmyslem (srv. Mk 4,12 par Mt 13,14–17). Podobně je tomu s janovským chápáním: „Zahalená řeč“ v podobenstvích je znamením předvelikonočního neporozumění učedníků. Teprve v síle velikonočního Ducha – tak vykládá evangelista – je možné pochopit v plném smyslu Ježíšovo poselství (srv. J 16,25 a J 16,13). Oba interpretační modely musíme vidět v souvislosti teologie autorů. Tím nabývají svého oprávnění. Bylo by zúžením, kdybychom je pojali jako návod k interpretaci podobenství.

► Již Starý zákon obsahuje tradici podobenství (srv. např. Iz 5,1–6); nadto se tato forma řeči ve Starém zákoně velmi vysoko hodnotí (srv. Ž 78,2; Sír 47,17). Židovství v období mezi Starým a Novým zákonem chápe podobenství jako sdělovací formu, která zprostředkuje Boží pokyn. V midraši (tedy: ve výkladu) k Ž 78,2 stojí:

„Nejen sama slova,
také hádanky a podobenství jsou Tóra.“

Vedle řeči v podobenstvích ve Starém zákoně zasluhuje zvláštní pozornosti především jednání v podobenstvích: na základě některého všedního úkonu se ozřejmuje, oč jde ve vztahu mezi Bohem a člověkem. Tento vztah mezi Bohem a člověkem se obrazně znázorňuje a prorocky (tj. v síle Ducha, z Božího pohledu) vykládá. Proto mluvíme v této souvislosti o „prorockém symbolickém jednání“.

Příklady „prorockého symbolického jednání“
Oz 1,2 – 3,5: Prorokovo manželství je znamením vztahu mezi Bohem a člověkem.
Jr 13,1–14: Zničený lněný pás je znamením zkaženého judského lidu.
Jr 18,1–17: Hlína v ruce hrnčiče je znamením svrchaného Božího zacházení s judským lidem i s národy.
Jr 27,1–15: Jho na prorokových ramenou je znamením nastávajícího podrobení celého lidu.
Ez 12,1–16: Prorokovy přípravy na cestu jsou znamením nastávající cesty do vyhnanství.

Je třeba si všimnout toho, že vedle řeči v podobenství je v evangelijním líčení Ježíšovy činnosti patrné i symbolické jednání. V něm se opět ukazuje, že musíme Ježíšovo slovo a jeho čin chápat jako zvěstování Boží vlády.

Jako příklady můžeme jmenovat:
Ježíšův křest (zvl. Mt 3,13–17);
vyvolení Dvanácti (Mk 3,13–19);
vyčištění chrámu (Mk 11,15–19);
Ježíšovo psaní v písku (J 8,6);
Ježíšova praxe společenství stolu se všemi lidmi;
gesto vzkládání rukou.

👉 ÚLOHA:

Přemýšlejte, co mají uvedená znamení znázorňovat. Najdete další příklady?

Ježíšovu řeč v podobenstvích charakterizují některá formální hlediska:

► Podobenství je zpravidla formulováno obecně. Vypravuje o „nějakém“ nositeli děje (výjimkou je podobenství o chudém Lazarovi, L 16,19–31). Podle ustálené formy úvodu posluchač okamžitě pozná, že jde o podobenství.

V evangeliích se vyskytují především tyto úvody k podobenstvím:

Jeden hospodář...
Kdo mezi vámi...

Co myslíte...?

S královstvím nebeským je to tak, jako když...
Království nebeské je jako...
Království nebeské je podobné...

► Podobenství má (zpravidla) jednoduchou strukturu. Ježíš je vypravuje bez zvláštního přikrašlování, ponějvíce formou epického děje. Pointa, ke které příběh směřuje, stává nejčastěji na konci vyprávění. Její postavení v textové souvislosti se může ovšem i změnit (srv. např. L 15,3–7 s Mt 18,10–14). Příběh podobenství může zůstat také „otevřený“, a zanechat tak posluchačku a posluchače tím zahloubanější do přemýšlení (srv. L 15,11–32).

► Evangelisté často sestavují podobenství do sérií. Činí tak na základě různých tematických hledisek a/nebo formální spodoby. Rámcové verše někdy udávají základní téma, resp. horizont chápání pro podobenství v konkrétní textové souvislosti.

Příklady sérií podobenství:
Mk 4,3–9.(10–25).26–29.30–32
Mt 13,3–9.24–30.31–32.33.(34–35.36–43).
44.45–46.47–50
Mt 24,43–44.45–51; 25,1–13.14–30.31–46
L 12,39–40.42–46
L 13,18–19.20–21.24–30
L 14,8–11.12–14.16–24.28–30.31–32
L 15, 4–7.8–10.11–32; 16,1–8
L 18,1–8.9–14

► Z hlediska přísné literární klasifikace jsou novozákonní podobenství velmi rozmanitá. Většinou jde o paraboly a vyprávění příkladů, jen zřídka nacházíme podobenství (v přísném literárním slova smyslu). Vedle alegorie a metafory se vyskytuje (zvl. v J) obrazná a zjevovatelská řeč.

Parabolou rozumíme příběh, který obsahuje jednotlivou událost s individuálním jednáním (např. L 14,15–24).

Příklad (exemplum) nepřenáší obraz. Vykresluje již daný ideální případ, který je pak vzorem dobrého (nebo špatného) postoje (např. L 10, 29–37).

Podobenství v užším slova smyslu vychází z důvěrně známého obsahu a vyjadřuje se pomocí známých dějů (příběhů) (např. L 15,3–6; Mk 4,30–32), aby z toho vyvodilo závěr pro nějakou jinou oblast.

Alegorie obsahuje více jednotlivých výpovědí přeneseného významu, které lze snadno rozkrýt (např. Mt 13,24–30; 22,1–10).

Metafora je (většinou) krátká výpověď, v níž slovo nemá běžný, nýbrž přenesený význam (např. Mt 5,13.14–16).

Obrazné vyprávění rozvíjí obraznou představu za účelem nějaké jiné skutečnosti (např. J 15,1–17).

Pokud jde o literární definice jmenovaných druhů, neexistuje v novozákonním bádání jednoznačná shoda. Také v ostatních částech Nového zákona nacházíme podobenství, resp. formulace se znaky podobenství (srv. 1K 9,24–27; F 3,14; dále Ř 14,4–8; 1K 12,12–31; 1K 3,5–17).

Podobenství tvoří podstatnou část Ježíšova zvěstování slovem. Pojednávají o jádru Ježíšova poselství, o Božím království. Při tom kladou rozdílné důrazy. Podobenství vykládají novou skutečnost Božího království, ukazují, jaké chování příchod Božího království od člověka vyžaduje, nebo objasňují vztah mezi Bohem a člověkem vzhledem k naléhavé zvěsti o začátku Boží vlády.

☛ ÚLOHA:

Pokuste se zařadit vám známá podobenství podle jejich výpovědi do jedné ze jmenovaných skupin.

Pestrá paleta tradice podobenství i sepětí se symbolickými úkony, vysvětlujícími Ježíšovo poselství, mluví pro skutečnost, že zvěstování v podobenstvích má ve své základní podobě původ v řeči samého Ježíše. (Rozumí se samo sebou, že by bylo třeba tuto všeobecnou tezi přesněji přezkoumat v každém jednotlivém případě.) Nadto Ježíšova podobenství obsahují často zvláštní christologický vrchol. Neboť vedle jednoduchých, všeobecně srozumitelných podobenství se v evangeliích nacházejí také vypravování, která jsou srozumitelná nebo přijatelná jen ve spojení s osobou Ježíšovou, tj. jen jako podobenství *o Ježíšovi*. Jejich obrazná část neodpovídá každodenní zkušenosti

člověka, ale vylíčený děj se stává srozumitelným tím, že v něm mluví Ježíš o sobě a spojuje s ním svou osobní autoritu (jako příklad těchto textů srv. podobenství o dělnících na vinici, Mt 20,1–16). Právě tato podobenství ukazují na hlubší smysl těchto textů v rámci Ježíšova zvěstování: středem takových výpovědí je Ježíš sám, jeho poselství, jeho pochopení.

☛ ÚLOHY:

■ Vyberte jedno vám známé podobenství. Uvažujte: Co říká toto vypravování o Božím působení? Co říká toto vypravování o Božím vztahu ke mně (o mém vztahu k Bohu)?

■ Hleďte způsob vyjadřování se znaky podobenství a jednáte se znaky podobenství ve svém každodenním životě. Uvažujte: Co tím chcete vyjádřit, jaké je to „poselství“, které chcete takovým mluvením nebo jednáním sdělit?

4 Ježíšovy skutky (kázání činem)

Abychom plně porozuměli Ježíšovu působení, musíme mít vedle jeho slov na zřeteli i jeho jednání a chování. Z obojího je možno usoudit, jak Ježíš chápal své poselství o počínajícím Božím království. Zvláštní pozornost při tom zasluhují příběhy, které mluví o konkrétním zpřítomnění Božího království v životě jednotlivých lidí. Protože Ježíš sám ztělesňoval a žil své poselství, je třeba si nadto všimnout jeho celkového chování.

Novozákonní vyprávění o zázracích

Následující přehled ukazuje velký počet a různost zázračných příběhů v Novém zákoně.

Tento přehled ukazuje: Převážnou většinu vyprávění o zázracích tradují první tři evangelisté. Často vypravují o Ježíšových divech, které si jsou navzájem podobné nebo mezi sebou srovnatelné. V J nacházíme jen sedm zázračných příběhů, mezi nimi žádný exorcismus.

O divech se vypravuje nejen v evangeliích a nejen o Ježíšových divech. Sk tradují řadu vypravování o podobném působení apoštolů, zvláště Petra a Pavla.

Vyprávění o zázracích v evangeliích

	Mk	Mt	L	J
Posedlý	1,21–28		4,31–37	
Šimonova tchyně	1,29–31	8,14–15	4,38–39	
uzdravování večer	1,32–34	8,16–17	4,40–41	
malomocný	1,40–45	8,1–4	5,12–16	
ochrnutý	2,1–12	9,1–8	5,17–26	
muž s odumřelou rukou	3,1–6	12,9–14	6,6–11	
uzdravování	3,7–12	12,15–21 4,24–25	6,17–19	
utišení bouře	4,35–41	8,23–27	8,22–25	
posedlý v Gerase	5,1–20	8,28–34	8,26–39	
Jairova dcera	5,21–24. 35–43	9,18–19. 23–26	8,40–42. 49–56	
krvácivá žena	5,25–34	9,20–22	8,43–48	
nasycení 5000	6,30–44	14,13–21	9,10–17	6,1–15
chůze po moři	6,45–52	14,22–33		6,16–21
uzdravování u Genezaretu	6,53–56	14,34–36		
dcera Syrofeničanky	7,24–30	15,21–28		
hluchoněmý	7,31–37			
nasycení 4000	8,1–10	15,32–39		
slepý v Betsaidě	8,22–26			
posedlý chlapec	9,14–29	17,14–21	9,37–43a	
Bartimeus	10,46–52	20,29–34 9,27–31	18,35–43	
němý (a slepý) posedlý		12,22–23	11,14	
setníkův sluha (syn)		8,5–13	7,1–10	4,46–53
uzdravení mnoha nemocných		15,29–31		
syn naimské vdovy			7,11–17	
<i>hříšnice</i>			7,36–50	
sehnutá žena			13,10–17	

Vyprávění o zázracích v evangeliích – pokračování

	Mk	Mt	L	J
vodnatelný			14,1–6	
10 malomocných			17,11–19	
velekněžův sluha			22,51	
svatba v Káně				2,1–12
chromý u rybníka Bethesdy				5,1–9
slepý od narození				9,1–41
Lazar				11,1–53

Vyprávění o zázracích ve Skutcích apoštolů

zázrak	Sk	divotvorce	Sk	divotvorce
mnohá uzdravení	2,43	apoštolové	14,3	Pavel, Barnabáš
chromý	3,1–10	Petr	14,8–10	Pavel
trestající zázrak	5,1–11	Petr	13,9–12	Pavel
mnohá uzdravení	5,12 5,15 5,16	apoštolové Petr Petr apoštolové	19,11–12 28,9	Pavel Pavel
zázrak osvobození	5,17–21	apoštolové	16,25–34	Pavel, Silas
mnohé divy	6,8	Štěpán		
mnohá uzdravení	8,6–7	Filip		
nemocný	9,32–35	Petr	28,7–8	Pavel
mrtvá (mrtvý)	9,36–42	Petr	20,7–12	Pavel
zázrak osvobození	12,3–17	Petr		
exorcismus			16,16–18	Pavel
přírodní zázrak			28,3–6	Pavel
proti falešným divotorcům	8,18–24	Petr	19,13–19	Pavel
sumář Ježíšova působení	12,37–38			

S výjimkou souhrnné zmínky nevypravují Sk o žádném jednotlivém Ježíšově zázraku. Je nápadné, že autor Sk dalekosáhle paralelizuje konání Petrovo a Pavlovo. Vypravování o zázracích poukazují porůznu zřetelně na to, že se divotvorce odvolává na plnou moc, kterou dostal od Ježíše (srv. zvl. Sk 3,6; „... ve jménu Ježíše Krista Nazaretského...“; k tomu L 9,1).

Položíme-li otázku historicity Ježíšova zázračného jednání, musíme mít na mysli několik hledisek: jak početnost, tak i obsahová mnohotvárnost novozákonních zázračných vypravování je nepoměrně veliká. Ve Starém zákoně nacházíme zázračné příběhy jen ojediněle; ve srovnání s velkými Božími skutky, které se týkají celého lidu, mají také podřadný význam. V židovských spisech z období mezi oběma zákony a v příslušných helénistických spisech nacházíme právě tak jen málo zázračných vypravování. Jako odpovídající srovnávací materiál můžeme přibrat i jednotlivá vyprávění u Josepha.

V této souvislosti se s oblibou připomíná Filostratova biografie Apollonia z Tyany (Vita Apollonii, Život Apolloniův). Apollonius žil sice v 1. pol. 1. stol. po Kr., k sepsání Života však došlo teprve začátkem 3. stol. po Kr., takže je vyloučeno, že by k ní evangelia mohla mít nějaký vztah. Také s oblibou uváděné helénistické papýry jsou teprve pozdějšího data (3. nebo 4. stol. po Kr.). Za povšimnutí stojí v každém případě líčení divů z Epidauru (5.–4. stol. př. Kr.), které však má jiný literární charakter než evangelia. V kumránských spisech se tradují všeho všudy jen dva zázračné příběhy (1Q GenAp XX 16–29; 4Q OrNab).

Velký počet zázračných vyprávění není tedy sám o sobě typický. Přesnější zkoumání textů ukazuje také jejich rozličný literární způsob podání. Vidíme, že přes použití podobných motivů (které do značné míry předem určuje vyprávěný obsah) je struktura vyprávění velmi různorodá (srv. například Mk 10,46–52 s L 13,10–17). Častěji je možno rozpoznat, že autorovi vůbec nejde o zázračný příběh jako takový, nýbrž že jím chce ozřejmit nebo odůvodnit nějakou jinou výpověď (srv. L 13,10–13.14–17).

Evangelia nepředpojatě hovoří o tom, že i jiní činí divy (srv. Mk 9,38–41; L 11,19). To znamená: pouhé odvolávání na Ježíšovo zázračné jednání by nedokázalo odůvodnit ani nijak doložit nebo dokonce dokázat

jeho christologický nárok (resp. povelikonoční zvěst církve o Ježíšovi jako o zmrtvýchvstalém a oslaveném Pánu). Tato úvaha odnímá hypotéze o všeobecném, teprve povelikonočním formulování zázračných příběhů její motivující podklad.

V historicko-kritickém hodnocení jednotlivých zázračných vypravování je opět třeba dbát toho, že evangelia jsou zvěstnými spisy. Otázka dějinnosti jednotlivostí naráží proto na velké těžkosti.

Příkladem toho může být vyprávění o uzdravení Petrovy tchyně (Mk 1,29–31 par Mt 8,14–15; L 4,38–39): Každé ze tří evangelií líčí uzdravení jiným způsobem; také podnět k uzdravení popisují různě. A konečně vypravování stojí v Mk 1 na počátku Ježíšova působení, zatímco podle Mt 8 se odehrává v pozdější době. Otázky historicity, které tak vznikají, nelze už v detailu vysvětlit.

👁 ÚLOHA:

Srovnajte Mk 1,29–31 s paralelními texty. Formulujte přesněji postřehy, zaznamenané výše jen všeobecně: Kdo (co) dal(o) podnět k uzdravení?

Jak Ježíš uzdravil tuto ženu u Mk? u Mt? u L?

Na základě rozmanitosti a velkého počtu zázračných příběhů i na základě nedostatku motivace jejich povelikonoční kompozice je třeba vycházet z toho, že se tato vypravování mohou opírat o historické jádro v Ježíšově působení. Toto zjištění je ovšem třeba v každém jednotlivém případě zvlášť přezkoumat, a to zejména s ohledem na způsob podání jednotlivých zázračných příběhů.

Z evangelijských textů, které bez jakéhokoli kritického hodnocení hovoří o jiných divotvorcích, vyplývá, že zázraky nejsou tím, oč evangelistům prvořadě jde. Nejde jim o to, aby představili Ježíše jako obzvláštního divotvorce. Tím naléhavěji vyvstává otázka, předně jaký úmysl sledoval konáním zázraků sám Ježíš, a dále, jaký úmysl sledovali evangelisté, když jeho zázraky vyličili.

Důležitý záchytný bod k této otázce nám nabízí spor o výklad Ježíšových divů:

Mt 12,22–30: „²²Tedy k němu přivedli posedlého, který byl slepý a němý; a uzdravil ho, takže ten němý mluvil i viděl. ²⁴Zástupy žasly a říkaly: Není to Syn Davidův? ²⁴Když to slyšeli farizeové, řekli: *On vyhání demony jinak, než ve jménu Belzebula, knížete démonů...*

²⁷Jestliže já vyháním demony ve jménu Belzebula, ve jménu koho je vyhánějí vaši žáci? Proto oni budou vašimi soudci. ²⁸Jestliže však vyháním demony Duchem Božím, pak už vás zastihlo Boží království.“

Východiskem je exorcismus, který se stane podnětem k rozhodující otázce Ježíšova zázračného jednání. Lid i farizeové jasně formulují alternativy: buďto je Ježíšovo konání dokladem jeho synovství z rodu Davidova nebo jeho spolku s Belzebulem, tím Zlým. Ježíš odpovídá ve dvou fázích. Nejprve ukazuje na rozpornost tvrzení, že Zlý by mohl být přemožen silou Zlého (Mt 12,25–26). Pak argumentuje ze zkušenosti svého okolí: poukazem na jiné exorcisty z řad těch, kdo ho zde obviňují, své nařčení rozmetává. Sám pak připojuje rozhodující pozitivní výklad svého exorcismu: děje se v síle Boží.

Vypravování o Ježíšově zázračném jednání jsou tedy *christologickými texty*, stavějícími čtenáře před *rozhodnutí*: to, co se tu vypravuje, je provokuje k otázce Ježíšovy jedinečnosti.

V tomto smyslu je poučný např. závěr příběhu o utišení bouře (Mk 4,41): Zmocnila se jich veliká bázeň a říkali jeden druhému: Kdo to jen je, že ho poslouchá i vítr i moře?

Zázračné příběhy nastolují přímo nebo nepřímou otázkou podstaty a jedinečnosti Ježíšovy. Při tom si musíme povšimnout několika hledisek:

► Svým zázračným jednáním otevírá Ježíš přístup ke své osobě. To je zřejmé na pozadí starozákonního zvěstování Boha. Neboť zázračná vypravování představují Ježíše jako toho, kdo má moc nad přírodními silami, nad nemocí, končící i smrtí, nad mocnostmi a silami. Tuto plnou moc připisuje Starý zákon Hospodinu jako Bohu Stvořiteli. Jestliže je dosvědčeno, že tak jednal i Ježíš, je nasnadě naléhavá otázka jeho vztahu k Bohu i výzva, adresovaná čtenáři, aby zaujal odpovídající stanovisko (srv. k tomu např. L 7,16; Mk 5,19–20).

► Ježíšovo jednání má bezprostřední vztah k jeho poselství o počínajícím Božím království. Když jsou jednotliví lidé přeneseni z oblasti zla (v jakékoli formě)

do oblasti Božího záchraného jednání, tak už se na nich plní zaslíbení o Boží spáse a lásce (srv. Mk 1,14–15; J 3,16–18). Co se děje na jednotlivcích, je pro všechny okolostojící znamením toho, že jejich naděje ve spáse, kterou působí Bůh, má smysl. Z tohoto zorného úhlu je významné, že se Ježíšovo zázračné jednání neodehrává v skrytosti, nýbrž většinou na veřejnosti a vzbuzuje i u přihlízejících rozpačitý úžas.

► Ježíšovo zázračné jednání má charakter znamení, tj. ozřejmuje jinou, hlubší skutečnost a niterní dění. Nabízí-li Bůh člověku svou spáse, smíme vycházet z toho, že se spáse nevztahuje jen na tělesný, vnější stav člověka, nýbrž že je člověk uzdraven ve své celistvosti. Se zřetelem na Ježíšovy zázraky to znamená: To, co se jako znamení odehrává v uzdravení tělesného utrpení, ukazuje na uzdravení člověka z vnitřní nouze, z viny a hříchu.

Některá zázračná vypravování o této dimenzi bezprostředně mluví, tak např. příběh o uzdravení chromého (Mk 2,1–12), zkrivené ženy (L 13,10–17) a zvláště pak o uzdravení slepého od narození (J 9,1–41). Z tohoto důvodu lze chápat i odpuštění hříšníci (L 7,36–50) jako zázračný příběh.

V novozákonním ličení Ježíšova zázračného působení nehraje otázka možnosti takového jednání, resp. takového dění žádnou roli. Zázračné dění se sice posuzuje jako mimořádné Boží jednání, ale zůstává zcela v rámci myslitelně možného. V tomto bodě se chápání zázraku bezpochyby posunulo. Biblický a dnešní, tzv. moderní pojem zázraku nejsou identické. Nevysvětlitelnost dění, pokládaná dnes v této souvislosti za mezní kritérium, a překročení přírodních zákonů nemají pro biblického člověka žádný význam. Pro něho je rozhodující jistota víry, že Bůh jednal nyní a zde určitým, úžas vzbuzujícím (a z lidského pohledu ovšem nevysvětlitelným) způsobem. Pro biblické chápání zázraku je proto bezvýznamné, zda se může nějaké zázračné dění biblické doby vysvětlit z pozice naší dnešní znalosti přírodních souvislostí nebo i medicíny. Rozhodující je zasažení člověka, který v tom či onom dění odkrývá Boží jednání a vírou je dosvědčuje.

V této souvislosti je třeba si všimnout, že se pojem zázraku používá i v církevním rámci s různým obsahovým vymezením.

Tak je např. výše načrtnuté vymezující pojetí základem pro definování „zázraku“ ve sféře poutních míst nebo kanonizačních procesů. Zkreslujícím způsobem se pak toto pojetí častěji přenáší i na biblická zázračná vypravování. Při tom se přehlíží, že uvádění biblického zázračného příběhu do vztahu s přírodními zákonitostmi, objevenými v pozdější době, je anachronismem.

Základem novozákonního chápání zázraku je zařazení zázračného dění do vztahu mezi Bohem a člověkem. Divy se mohou dít tam, kde člověk nese alespoň počátečně vstřícnost Ježíšovi svou důvěrou, nadějí a vírou. Člověk musí prokázat otevřenost pro Boží působení a ochotu k přijetí tohoto působení. Rada dokladů v příslušných biblických textech hovoří ve prospěch tohoto důrazu.

V zázračných příbězích se často setkáváme s Ježíšovým výrokem „Tvá víra tě zachránila“ (Mk 5,34; 10,52; L 7,50; 17,19; podobně L 8,50). Zvláště nápadná je v této souvislosti poznámka Mk 6,5–6a, že Ježíš pro nevěru lidí v Nazaretu tam nemohl učinit žádný div. Pro Ježíšovo jednání bylo třeba odpovídající citlivé „atmosféry“, která by byla otevřena jeho konání.

Zázrak v novozákonním smyslu je děním v oblasti Božího zjevení. Člověk (více lidí) zakouší neobyčejně intenzivně Boží příklon; poznává a chápe, že jednající Bůh zasahuje (za účelem záchrany) do jeho života a existence; osobně ho to zasahuje a tuto svou zkušenost předává ve víře ostatním (srv. např. Mk 5,18–20). Na základě tohoto výkladu ustupuje otázka možnosti takového dění do pozadí. Tak jako Bůh zjevil Izraeli svou moc v záchranných činech, tak to dělá Ježíš, když daruje jednotlivým lidem ve svém příslibu spásy – je-li třeba – i tělesné uzdravení.

👉 ÚLOHY:

Přečtete si vám známý nebo zvláště významný zázračný příběh. Uveďte text do vztahu k úvahám tohoto oddílu. Formulujte důsledky, které z toho vyplývají:

pro váš přístup k Ježíšovi,

pro vaši představu o Boží vládě,

pro vaše chápání odpuštění a spásy,

pro vaši víru v mocného, jednajícího Boha.

Vžijte se do osoby uzdravené nebo uzdraveného a promyslete vypravování z této perspektivy.

Ježíšovo chování

Chápeme-li veškeré Ježíšovo chování (jeho habitus), jako vyjadřovací formu zvěstování Božího království a jako možnost přístupu k Ježíšově osobě, je třeba považovat toto jednání z dvojího hlediska: na jedné straně je třeba se ptát, jak líčí tento Ježíšův způsob chování autoři evangelií; na druhé straně mohou závěry o Ježíšově osobě zprostředkovat i reakce lidí na jeho jednání. Následné úvahy a odkazy k určitým evangelijním oddílům nechtějí svádět k ukvapeným domněnkám, že by všechny epizody, na které se autor odvolává, mohly kotvit v Ježíšově působení přesně tak, jak se tradují. Mají však vést k otázce, jaká představa kolovala o fascinující Ježíšově osobě v raně křesťanských obcích, že se mohly jednotlivé epizody vyličit takovým způsobem.

Pro Ježíšovo chování je směrodatné několik základních příznačných prvků:

► Ježíšovo jednání se orientuje podle samostatných, nikoli bezpodmínečně konvenčních měřítek. Jeho rysy mu vtisklo vykonávání a vyzářování neomezené moci:

Tento základní postoj charakterizuje vyjadřování v 1. osobě singuláru („Já...“ srv. např. Mk 2,17; Mt 5,17.21–47; 10,34; Mk 1,41). V mnoha případech se Ježíš, lidem jinak tak blízký, projevuje jako vzdálený, nepřístupný, právě jako někdo úplně jiný. Toto napětí mezi blízkostí k lidem a zdánlivě upjatým Ježíšovým odstupem je zřejmé zvláště ve vztahu k jeho příbuzenstvu (srv. L,2,49 nebo Mk 3,31–35; také J 2,4 ukazuje tímto směrem). Ježíš je sice lidem nakloněn, jedná ale podle jiných priorit, než oni očekávají.

► Vyžaduje-li to věrnost jeho poslání, povznáší se Ježíš nad společenská a levitská pravidla a jedná po svém, tzn. podle nových měřítek. Z toho ovšem nelze vyvozovat, že Ježíš by hodnotil židovský návod k životu zásadně nízko. Vidí však v prvé řadě člověka, nikoliv příkaz (srv. Mk 2,17) a staví se proto kriticky k tehdejšímu způsobu uvádění Božích přikázání do praxe. Zvěstuje Boha jako Boha kajcníků (srv. L 15), jako Boha, který vidí, co je skryto (Mt 6,1–18) a který hledá čistotu srdce (Mk 7,1–23). Ježíš proto nejde jen k určitým vrstvám společnosti; setkává se s tzv. „hříš-

níky“ (srv. Mk 2,13–17; L 7,36–50; 19,1–10), dotýká se malomocných (Mk 1,40–45), stýká se s posedlými (srv. např. Mk 5,1–20), a sám se tím vylučuje z etablované společnosti. Pro jeho chování nejsou směrodatná lidská pravidla, nýbrž nouze člověka a vůle Boží.

Z chování ostatních vůči Ježíšovi můžeme soudit, že jeho osobnost lidi fascinovala.

► Okamžité následování ukazuje na naléhavost Ježíšova povolání k učednictví (srv. Mk 1,16–20).

► Bázeň, úžas i nevole je často reakcí na Ježíšovo chování nebo slovo. Reagují-li lidé na Ježíšovo jednání strachem a hrůzou (srv. Mk 2,12; 5,33; 5,36; 6,50), upomíná to na základní starozákonní myšlenku: tváří v tvář mocnému jednání Božimu propadá člověk bázni a chvění (srv. Ex 3,6; např. i Mk 16,5). A tak na základě těchto reakcí vyvstává opět ona naléhavá otázka: Kdo to jenom je? Všimněme si i strachu Ježíšových odpůrců (např. Mk 11, 18; J 18,6), kteří uznávají jeho převahu a nekladou už žádné otázky (srv. L 2,47; Mt 22,46). Dokonce i učedníci se někdy cítí tváří v tvář Ježíšově zvláštnosti nesví (srv. Mk 10,32). S bázni se často pojí úžas. Doprovází již události kolem Ježíšova narození (srv. L 1,21.63; 2,18.33; srv. k tomu výše – III. 1.). Lidé žasnou nad Ježíšovým zázračným jednáním (Mk 5,20); i sám Pilát stane v údivu nad Ježíšem (Mk 15,5.44).

► Ježíšovo jednání a chování vede lidi ke chválení Boha. Při Ježíšově narození chválí Boha andělé (L 2,13) a pastýři (L 2,20). Něco podobného se děje po zázračných činech (L 13,13; 17,15), ba dokonce v pašijních příbězích (L 23,47). Znovu si tedy i v této souvislosti musíme položit otázku Ježíšova vztahu k Bohu.

☛ ÚLOHY:

■ Čtete jednotlivé úseky z evangelií. Dejte při tom pozor na to, co Vám říká text o Ježíšově chování vůči lidem. Zvláště se k tomu hodí tato místa: Mk 1,14 – 3,6; L 15,1–32; Mk 8,27–34; L 10,1–42.

■ Dříve než budete číst dál, pokuste se na základě svých znalostí evangelií sestavit profil osobnosti Ježíše z Nazaretu:

Kdo byl Ježíš?

Jaký byl, jak se choval, jak mluvil?

Čím na vás Ježíš působí?

Co způsobuje, že jste vůči němu zdrženliví, co vám působí na jeho osobě těžkosti?

■ Srovnejte výsledek svých úvah s poznatky, které jste získali na základě úlohy k III. 1 (viz výše str. 149). Zamyslete se nad shodami i nad rozdíly!

5 Předvelikonoční obraz Ježíše

Při pohledu na různé důrazy, o kterých jsme pojednávali v této kapitole v rámci otázky Ježíšovy působnosti, můžeme shrnout podstatné a markantní rysy osoby Ježíše z Nazaretu:

Ježíš z perspektivy svého lidství

Řada evangelijních oddílů nás vede k tomu, abychom brali Ježíšovo lidství vážně. V této souvislosti je třeba ukázat na lidské rysy Ježíšovy osoby (např. soucit: L 7,13; pláč nad Lazarovou smrtí: J 11,33–35). Musíme si především všimnout toho, že zvěst o Ježíšovi zdůrazňuje toto hledisko na klíčových místech: vyprávění o pokušení (Mt 4,1–11 par) ukazuje Ježíše jako člověka zápasícího o své poslání. Pašijní příběhy kladou důraz na to, že a jak Ježíš vposledku přijímá Otcovu vůli (srv. zvl. Mk 14,32–42 par).

Mluvíme-li o Ježíšovi (také) jako o člověku, znamená to, že máme na mysli vše, co patří k pozemskému životu, růst, vývoj, to, že byl na cestách. Ježíšova existence nebyla tedy „statická“, předem naprogramovaná; spíše do svého poslání, do svého povolání vrůstal (jak to naznačuje L 2,40.52), nořil se do něho, konečně se s ním identifikoval, a tak je stále intenzivněji prožíval. Ježíšovo sebe-vědomí musíme vidět z této, člověku adekvátní perspektivy. V evangeliích jsou různé opěrné body pro tvrzení, že se toto Ježíšovo vědomí a vědění o jeho poslání podporovalo kontinuálnímu procesu, který určovaly různé klíčové události (např. křest: Mk 1,9–11 par; proměnění na hoře: Mk 9,2–9 par, ale rovněž setkání se Syrofeničankou: Mk 7,24–30). Scéna na Olivové hoře (Mk 14,32–42) ukazuje, že se tato cesta rozhodování táhne až do pašiji.

Ježíšovo působení

Ježíšovo vystupování se vyznačuje identitou slova a činu. To, čeho člověk nedosahuje anebo se mu to daří

jen zčásti, to plně nacházíme v Ježíšově osobě. Jeho slovo se naprosto shoduje s jeho činy a vytváří proto nové skutečnosti; splnění jeho slova není závislé a sevřené omezenými rozměry toho, co je možné. Ježíš mluví – a děje se to. Myšlenkový vztah k starozákonnému líčení Božího jednání je tu nasnadě (srv. Gn 1,1–2.4a; zvl. Iz 55,10–11; srv. k tomu pak podobně Mk 1,41–42). Ježíšovo slovo a jeho jednání tedy spolu-vytvářejí jednu nedílnou skutečnost (srv. výše → III.2.).

Rozhodujícím momentem, který určuje Ježíšovo zvěstování slovem a činem, je plnost jeho moci. Tím jeho zvěstování kontrastuje s působením jiných rabinů jeho doby, a stává se tak také věrohodným.

Tento ústřední znak Ježíšova zvěstování lze osvětlit na několika tematických okruzích. Lze jej rozeznat tam, kde Ježíš uzdravuje výlučně mocí svého slova, kde se projevuje jeho moc nad různými formami utrpení a neštěstí, postihujícími člověka. S Ježíšovou plností moci se nadto setkáváme v jeho slovu, vytyčujícím nové směrnice: tam, kde svou interpretaci koriguje praxi, odvolávající se na Mojžíšův zákon, a kde předkládá novou stupnici hodnot ve vztahu mezi člověkem a pokyny Zákona.

Mk 1,21–22 a Mk 1,23–28 tradují dvě zdanlivě tematicky nezávislá vypravování: Nejprve slyšíme o Ježíšově činnosti učitelské, potom o exorcismu v kafarnaumské synagoze. Je ovšem třeba si všimnout, že se po zázraku uzdravení ptají žasnoucí lidé po Ježíšově zplnomocnění (Mk 1,27), a že myšlenka nového učení, vyznačujícího se plností moci, tyto dva oddíly spojuje (srv. Mk 1,22 s Mk 1,27).

Ježíšova osobnost

Evangelisté představují Ježíše z Nazaretu jako fascinující, vše převyšující, lidem blízkou osobnost. Vyznačuje se zásadní, nezlomnou orientací na vůli Boha jako svého Otce a současně neomezeným, trpělivým a slitovným příklonem k člověku. Ježíš tkví svým myšlením a působením ve svém životním prostoru, ve svém náboženství a ve své kultuře. Tam situuje i své zvěstování a celé své působení. Avšak současně pozorujeme, jak Ježíš prolamuje rámec tohoto svého okolí,

když jde o zásadní věci jeho poslání a poselství. Pak se i vyprávění evangelistů o jeho osobě projevuje jako otevřené, nabitě napětím, „nehotové“.

Reflexe: Hodnota a hranice předvelikonočního přístupu k Ježíšově osobě

Zvažujeme-li předvelikonoční působení Ježíše z Nazaretu, setkáváme se s Ježíšem, který intenzivně a obsahově rozvíjí své poselství ve svém zvěstovatelském slovu i ve svém jednání, které toto slovo aktualizuje. Tento způsob zkoumání nás krok za krokem přivádí k pochopení zvláštnosti a jedinečnosti Ježíšovy osoby. Při tomto přístupu zůstávají současně otevřené otázky. Zůstává dojem, že se o Ježíšovi (ještě) neřeklo všechno: proto je líčení jeho osoby a jeho díla tak napínavé. Odpověď na otázku původu a legitimaci plnosti jeho moci ve slovu a skutku je naznačena, nikoli však dána. Příslušná vypravování ponechávají čtenáře vposledku na cestě, aby sami došli k odpovědi na rozhodující otázku: Kdo to jenom je, ten Ježíš?

Důležitost rozpomínky na předvelikonoční působení je zřetelná zvláště tehdy, když má být cílem osobního setkání s Ježíšem z Nazaretu. V evangelijním líčení Ježíše (něco jako „obraz, namalovaný slovy“ nebo „narativní portrét“) rozpoznáváme, že se tu o Ježíšovi ještě neřeklo vše: předvelikonoční líčení Ježíše si vynucuje pokračování Ježíšova příběhu, jeho prohloubení.

Protože v této úvaze o Ježíšově předvelikonočním působení jde nikoliv sice explicitně, nýbrž nepřímou o interpretaci Ježíšovy podstaty, nazýváme tuto oblast christologické reflexe „implicitní“ neboli „nepřímou“ či „zprostředkovanou“ christologii. Ve vyprávění vystává zřetelně mezi řádky hádanka Ježíšovy osoby, která může být vyřešena teprve z hlediska velikonoční události. Mylně se proto někdy mluví i o „christologii zdola“ (tj. ze zorného úhlu Ježíšova lidství). Oproti tomu stojí onen přístup k Ježíši Kristu, který začíná u zjevovatelské události Ježíšovy smrti a jeho vzkříšení a uvažuje o osobě a podstatě Ježíše Krista z tohoto hlediska. V tomto případě hovoříme o „explicitní“, „přímé“ či „bezprostřední“ christologii (resp. o „christologii shora“).

☛ KONTROLNÍ OTÁZKY KE KAPITOLE III:

1. Otázka dějinného Ježíše z Nazaretu

■ Charakterizujte dějinnou cenu biblických pramenů, týkajících se Ježíšovy osoby.

■ Jmenujte nebiblické profánní prameny o Ježíšovi z Nazaretu. Co historicky jistého o něm na základě těchto pramenů můžeme říci?

■ Co jsou apokryfní spisy? Jaký význam mají novozákonní apokryfy pro otázku historicity Ježíše z Nazaretu?

■ Shrňte strukturu matoušových prehistorií.

■ Které obsahové důrazy klade autor Mt v prehistoriích?

■ Shrňte strukturu lukášovských prehistorií.

■ Které obsahové důrazy klade ve svých prehistoriích Lukáš?

■ Jaké závěry ohledně historicity a zvláštnosti evangelii je třeba vyvodit z uvedených příkladů textu: Mt 1 – 2; L 1 – 2; Mk 1,9–11 par?

■ Jmenujte nejdůležitější mezníky politického vývoje v Palestině od r. 333 př. Kr.

■ Jak bylo rozděleno Herodovo království po jeho smrti? Od kdy byl v Judeji římský místodržitel a jak k tomu došlo? Zařaďte osobu Pontia Piláta do politického vývoje.

■ Charakterizujte sociální situaci v Palestině v době Ježíše z Nazaretu.

■ Jmenujte a charakterizujte nejdůležitější náboženská seskupení židovství v Ježíšově době. Která z těchto skupin přežila židovskou válku? Proč?

2. Ježíšovo působení jako zvěstování království Božího

■ Co znamená království Boží na pozadí starozákonní naděje a tradice?

■ Jak vyjádříte pojem a skutečnost Božího království na základě Mk 1,14–15?

■ Odůvodněte spojení činu a slova v Ježíšově zvěstování.

3. Ježíšovo zvěstování slovem a formy jeho tradování

■ Objasněte z textu vyplývající poznatek ohledně historického zařazení Ježíšových slov. Na která hlediska musíme dbát při zásadním přístupu k tomuto problému?

■ Co rozumíme pojmem „ipsissima vox“? Co znamená pojem „slovo Páně“?

Které formy tradování Ježíšových slov se vyskytují v evangeliích?

Které důležité znaky charakterizují horské kázání jako kompozici řeči?

■ Co je tematickým vůdčím motivem horského kázání? Odůvodněte svůj názor na základě biblického textu.

■ Které poznatky vyplývají z přehledu evangelijních podobenství? Na jaká hlediska je třeba dbát, abychom porozuměli Ježíšově řeči v podobenstvích?

■ Co rozumíme „prorockým symbolickým jednáním“? Jmenujte (staro- a novozákonní) příklady takového jednání.

■ Co je nápadné na novozákonních podobenstvích, když zkoumáme jejich formu?

■ Co je základním tématem Ježíšových podobenství? Můžete jmenovat příklady a objasnit je?

■ V čem je christologický vrchol Ježíšových podobenství?

4. Ježíšovo jednání jako zvěstování činem.

■ Jaké závěry vyvozujete z přehledu zázračných příběhů v Novém zákoně?

■ Jak posuzujete otázku historicity Ježíšova zázračného působení?

■ Objasněte christologické dimenze Ježíšových zázraků. Na jaká hlediska je tu třeba dbát?

■ Čím se liší biblický pojem zázraku od jeho „moderního“ chápání?

■ Které vlastnosti vyznačují veškeré Ježíšovo chování?

■ Jaké reakce na Ježíšovu osobu a jeho působení tradují evangelisté? Co z toho lze se zřetelem k Ježíšově osobě vyvodit?

5. Náčrt předvelikonočního obrazu Ježíše

■ Formulujte podstatná charakteristika osoby Ježíše z Nazaretu na základě výkladů v kapitole III.

■ Jakou hodnotu a současně jaké meze má předvelikonoční přístup k osobě Ježíše z Nazaretu?